

G. I. IVANOV

MAAILMAJAGUDE GEOGRAAFIA

ÕPPERAAMAT KESKKOOLILE

II VIHK
AASIA

RK

PEDAGOOGILINE KIRJANDUS

TALLINN 1940

G. I. IVANOV

MAAILMAJAGUDE GEOGRAAFIA

ÕPPERAAMAT KESKKOOLILE

II VIHK

AASIA

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS“

TALLINN 1940

Tartu Riikline Ollkool
Raamatukogu

i4517314x

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Aasia.

Füüsilis-geograafiline ülevaade.

Pindala — 44 milj. km². Rahvastik — 1130 milj. inimest.

Suurus, asend ja ranniku liigestus.

Aasia on hiiglasuur maailmajagu. Ta haarab ligi ühe kolmandiku tervest maismaa pindalast ja umbes ühe kahe-^{kuh}teistkümnendiku kogu Maakerä pindalast. Lõunas ulatub **Malaka** poolsaar peaaegu ekvaatorini ja Malai saarestik ulatub koguni 11° võrra lõuna-poolkerale, moodustades nagu silla Aasiast Austraaliasse. Põhjas jääb **Tšeljuskini** neemelt ainult 12° põhjanabani, kuna **Severnaja Zemlja** saarestik on talle veel märksa lähemal.

Kui **Singapuris**, linnas, mis asetseb saarekesel Aasia lõunatipu juures, on päike kevadel otse pea kohal — seniidis, siis Tšeljuskini neemel käib ta samal ajal üsna madalalt horisondi kohal.

Kui Bosporuse väina kaldail on keskpäev, siis Dežnevi neemel on juba ligikaudu kell 22.

Idas ulatub Dežnevi neem Ameerikale üsna lähedale ja talvel võib üle Beringi väina jää sõita koertel ühe päevaga Aasiast Ameerikasse. Läänes on **Väike-Aasia** ja Balkani poolsaare vahe väga väike. Neid eraldab teineteisest **Egeuse**

ja **Marmara meri** ning **Dardanellide** ja **Bosporuse** väin; viimane on üsna kitsas, 600—3500 m (joonis 13).

Euroopaga on Aasia väga tihedas ühenduses.

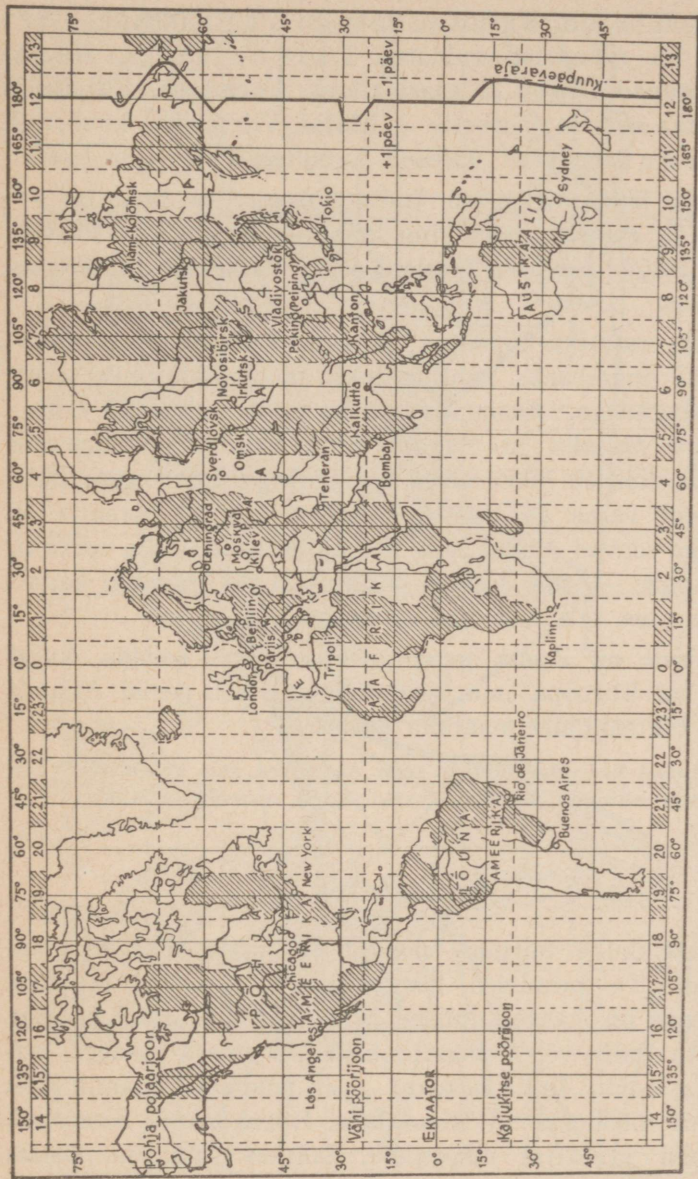
Leppepiiriks nende vahel on joon, mis kulgeb mööda Uurali mägede idaserva, Uurali jõe ja Kuma-Manõtsi nõgu. Ka Aafrikale ulatub Aasia päris lähedale. Läbi Suessi kitsuse kaevatud **Suessi kanal** on vaevalt 100—130 m lai; **Bab-el-Mandebi** väina — araabia keeles „pisarate väravad“ — laius on 37 km.

Kahest küljest uhavad Aasia rannikuid kinnikülmunud ookeanid, kolmandast küljest, läänest, lähenevad talle kolmanda — Atlandi ookeani osadena mõned mered. Põhjust piirab Aasiat **Põhja-Jäämeri**, mida endisaegadel loeti laevadele läbipääsmatuks. Nüüd aga, tänu Nõukogude Liidu poolt organiseeritud kangelaslikele ekspeditsioonidele, raadiojaamule ja laevasõidu tingimuste uurimisele, on vallutatud seegi meretee.

Aasia rannik on vähem liigestatud kui Euroopal: poolsaared ja saared moodustavad Aasias ühe viiendiku ta pindalast. Mered ei tungi väga sügavale mandrisse ja seal leidub kohti, mis on üle kahe tuhande km merest eemal. Kuid siiski liigestavad mered ja lähed küllaldaselt Aasia rannikut, eriti idaosas.

Põhjas on Aasial 3 poolsaart: **Jamal**, **Taimõr** ja **Tšuktši**; Põhja-Jäämeri [ehk Arktiline ookean] moodustab järgmised mered: **Kara**, **Laptevit**, **Ida-Siberi** ja **Tšuktši**. Taimõri poolsaarest põhjas asetseb **Severnaja Zemlja** saarestik, idas — **Uus-Siberi** saarestik ja **Vrangeli** saar. Idast piiravad Aasiat Vaikse ookeani mered: **Beringi**, **Ohhoota**, **Jaapani**, **Kollane**, **Ida-Hiina** ja **Lõuna-Hiina**.

Aasia lõunaosas on 3 suurt poolsaart: **Araabia**, **Hindustan** ja **Indo-Hiina**; idas — **Kamtšatka** ja **Korea** ning läänes — **Väike-Aasia**. Peale selle leidub Aasia rannikul rohkesti saari. Idas nad moodustavad rea ahelikke. Kõige tähtsamad

Joonis 1. *Kellaegade vöötmete skeem*. 12-nda vöötme keskel on kuupäeva vahetuse joon. Selle joone ületamisel reisul idast läände lisatakse juurde üks päev, reisul läänest itta aga arvatakse maha üks päev. Dežnevi neem, mis asetseb 13-ndas vöötmes, loetakse kuuluvaks 12-ndasse vöötmesse, ja kellaag on seal sama, mis kehtib tervel Tšuktsi poolsaarel.

saarestikud on siin **Kuriili** ja **Jaapani** ning **Sahhalini** saar, viimane on mandrist eraldatud **Tatari** väinaga. Kagus on tähtsaimad saared ja saarestikud: **Formoosa**, **Filipiinid** ja maailma suurim saarestik — **Malai**. Viimasesse kuuluvad **Suured Sunda** saared: **Borneo**, **Sumatra**, **Celebes** ja **Jaava**.

Aasia lõunapiiriks on India ookean; ta osad on — **Araabia** ja **Punane** meri ning lähed — **Bengali** ja **Pärsia**. Indiast lõunas asetseb **Tseiloni** saar, Väike-Aasiast lõunas — **Küpros**.

Aasia ranniku liigestus on soodus rannikmaade omavaheliseks mereliseks suhtlemiseks ja läbikäimiseks teiste maailmajagudega. Aasia idaranniku maad suhtlevad lõunarannikuga **Malaka** ja **Sunda** väina kaudu. Lõunarannik omakorda suhtleb läänerannikuga ja kogu Euroopaga **Babel-Mandebi** väina ja **Suessi** kanali kaudu. **Austraalia** ja **Aafrikaga** seovad Aasiat teed, mis tulevad üle India ookeani, **Ameerikaga** — üle **Vaikse** ookeani. Läbi **Panama** kanali käib teine tee, mis seob Aasiat Euroopaga.

Üldiselt on Aasia geograafiline asend soodus, kuigi halvem kui Euroopa oma, sest Aasia asetseb eemal **Atlandi** ookeani tähtsaimaist maailma teedest.

Harjutusi kaardil. Näidake seda Aasia osa, mis kuulub **NSVLi** dule. Õppige näitama Aasia poolsaari, saari, meresid ja lahti.

Pinnaehitus.

Mäestikkude kõrguse poolest on Aasia kõrgeim maailmajagu. Ta peamised kõrgustikud koosnevad mäeahelikest, mis on kaarekujulised ja suunatud kumera poolega kas vastu India või **Vaikset** ookeani. Kumera poolega lõunasse — vastu India ookeani — on suunatud enamik ahelikke, mis moodustavad **Himaalaja**, **Karakorumi**, **Kuenluni**, **Hindukuši** ja **Altai** mäestikke. Põhjas **Altai** ja lõunas

Himaalaja vahel asetseb laialdane ala, nn. Kesk-Aasia kõrgmaa; sellest lõunas asetseb **Tiibeti** kiltmaa, mida läbib rida mäeahelikke, ja põhjas — **Gobi** kiltmaa. Kõige kõrgem mäestik Aasias ja kogu Maakeral on Himaalaja **Mount Everesti** tipuga, mille kõrgus on 8882 m. Need on noored kurdmäestikud. Nad moodustavad suure kaare ja koosnevad reast paralleelseist ahelikest, milledest on üks kõrgem kui teine. Nende harjad on kaetud kogu ulatuses igilumega.

Kellelgi pole veel korda läinud tõusta nende peatippudele. 1924. a. hukkus osa inglise alpinistidest (mäeronijaist) tõusul M-t Everestile. Teine osa ekspeditsioonist, kuigi ületas 8000 m kõrgust, ei jõudnud siiski Everesti tippu.

Himaalajast põhjas levib Pamiirile, Maakera kõrgeimale kiltmaale, kõrguselt järgmine kiltmaa — **Tiibet**, umbes 4000 m. Teda läbivad lääne-idasuunas seni veel vähe uuritud kurrulised mäeahelikud. Põhjast piirab kiltmaad kõrge Kuenluni ahelik, mis ulatub kohati peaaegu 8 km kõrguseni üle merepinna.

Seal, kus Himaalaja ja Kuenlun ühinevad Hindukuši ja Tienšaniga, asetseb mäesõlm **Pamiir**, mis ületab oma kõrguse poolest koguni Tiibeti. Ta kõrgeim latv on **Stalini Pik**, mille kõrgus on 7495 m.

1933. a. sooritasid nõukogude turistid rea tõuse Pamiiri kõrgeimaile ladvule ja tõusid ka **Stalini Pikile**, mille nõlvule nad rajasid kaks meteoroloogiajaama isekirjutajate aparaatidega 5 600 ja 6 850 m kõrgusele.

Pamiirist läänes asetsevad **Iraani** ja **Väike-Aasia** kiltmaa, mis põhjast ja lõunast on piiratud kurruliste mäeahelikuga. Viimased on jätkuks Euroopa kurdmäestikele, millega nad varem olid ühenduses.

See ühendus katkes siis, kui tekkis Egeuse meri.

Kõige kõrgemad ahelikud Lääne-Aasias on **Elburs** ja **Kaukasuse peaaelik**, tippudega **Elbrus** (5633 m) ja **Kazbek** (5043 m). Kaukasuse peaaelikust lõunas asetseb Armeenia kõrgmaa kustunud vulkaanidega — **Ararat** (5156 m) ja **Alages** (4095 m).

Uhttasandikud	Kristalsed massiivid
Vanad tompmaad	Vulkaanilised katted, tardunud laavast (basalidid)
Noored kurdmäestikud	Lössilademed
Vanad kulunud kurdmäestikud	Tegerad ja kustunud vulkaanid.

Joonis 3. Aasia pinnaehituse kaart. Näidake peamist kurdmäestike vöödet. Kus on palju pangasmäestikke? Kus on palju tulemägesid?

Kui vaadata Pamiirist itta, siis seal Himaalaja, Kuen-luni ja Tiibeti mäekurrud, moodustades suuri kaari, pöörduvad kagusse Indo-Hiina poolsaarele ja jätkuvad Malai saarestikus. Nii jaotab noorte kurdmäestike vööde, läbides

tervet Aasia mannert, selle kahte ebavõrdsesse ossa. Selle mägede vöötme kohal oli kunagi ürgne vahemer — Teetis. Selle mere põhi moodustaski tõustes Maakera kõrgeimad kurdmäestikud.

Noorte kurdmäestike vöötmeest lõunas levivad lame-
dad kaljupangased — **Dekhani** ja **Araabia** kiltmaa, mis tekkisid mitu miljonit aastat enne kurrutuste vöödet. Nad olid kauges minevikus ühenduses Aafrikaga, temaga nad sarnanevadki oma ehituselt.

Hindustani ja **Mesopotaamia** madalmik on tekkinud merelahtedest, mis täitusid jõgede setteist.

Mesopotaamia oli kunagi varem **Pärsia** lahe osa, ja Hindustan tekkis väina kohale, mis ühendas **Bengali** lahte **Araabia** merega.

Noortest kurdmäestikest põhjas ja kirdes asetseb hulk teisi ahelikke ja kiltmaid, mis on tekkinud murrangute tagajärjel. Kõige suurem neist pangasmägede ahelikest on **Tienšan**, **Khan-Tengri** ladvaga. Tienšanis kestab ka tänapäevani mägede teke, põhjustades maavärinaid. **Altai**, **Sajaani** ja **Baikali** mäestik, **Jablonovi**, **Stanovoi**, **Verhovenski** ja **Tšerski** ahelik — need on pangasmäestikud, mis on tekkinud tublisti murenenud ürgsete kurdmäestike kohal. Põhjas Sajaanide ja lõunas Kuenluni vahel astseb rida kiltmaid. Tähtsaim neist on Mongoolia kiltmaa — **Gobi**, mis läheb läänes üle Lääne-Hiina kiltmaaks.

Turaani ja **Lääne-Siberi** madalmik kujutavad laialdasi alanguid, mis levivad läänest **Uurali** mägede ja idast **Kesk-Siberi** kiltmaa ja lõunast **Kopet-Dagi** vahelises alas. Neid madalmikke vaadeldakse koos Ida-Euroopa lauskmaaga ja ühiselt nad moodustavad maailma suurima tasandiku.

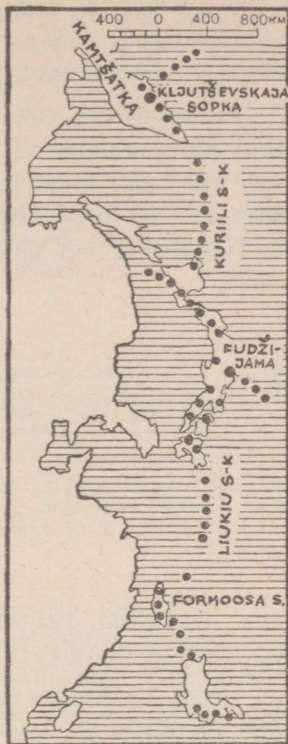
Ida-Aasias on kaks madalmikku — **Hiina** ja **Mandžuuria**, mis on tekkinud samuti kui Mesopotaamiagi.

Aasia idarannik kannab eneses ilmselt murrangute ja nihkumiste jälgi, mis on toimunud piki Vaikse ookeani rannikut. Need on märgatavad Hiina mägede — **Sihhota-Alini** ja **Suur-Hingani** nõlvul. Jaapani saared, Sahhalin, Formoosa ja Filipiinid — kõik need on suured pangased, mis on murrangutega eraldatud mandrist. **Ohhoota, Jaapani, Ida- ja Lõuna-Hiina** meri on tekkinud allavajunud mandriosade kohal. Vaikne ookean on Aasia rannikul väga sügav — temas on lohke, mille sügavus on 8—9 tuhat ja isegi üle 10 tuhande meetri.

Murrangud on siin toimunud ürgaegadel ja kestavad tänapäevani. Sellest annavad tunnistust sagedased ja purustavad maavärinad, mis tabavad Jaapani, Kuriili, Filipiinide jt. saari. Samast kõnelevad ka rohked tegevad tulemäed saartel ja Kamtšatka poolsaarel.

Malai saarestik on jäänus mandrist, mis kunagi ühendas Aasiat Austraaliaga. Temas on tulemäed asetunud murrangute joonele kahes kaares: üks kulgeb mööda Sunda saari — Sumatrat, Jaavat jne., teine — mööda Filipiine ja Celebesi, s. o. piki Aasia idarannikut.

Sumatra ja Jaava vahel asetseb **Krakatau** vulkaan. Ta tegevuse ajal 1883. a. toimus purse, mis hävitas peaaegu kogu saare.

Joonis 4. Vulkaanide ahelikud Aasia idarannikul. Nimetage mered, mis eraldavad ahelikke mandrist. Missugust saart läbib risti vulkaanide ahelik?

Veeaurude, gaaside, kivide ja tuhasammastõusis 80 km kõrguseni. Purse oli kuulda Tseilonil ja Filipiinidel. Sumatral ja Jaaval hävis hulk inimesi merelaineist, mis tormasid rannikmaale pärast purset.

Põllunduseks on Aasia maapind vähesobiv. Tal on palju paljaid kaljusid ja kiviseid õhukesti pinnaseid. Ta on liiga kuhjatud mägedest; palju ruumi võtavad ära nõlvad, astangud ja mäekurud. Palju on niisuguseid kõrglavasid, kus põllundus on võimatu. Ta keskosad on kõrgete aheli-

Joonis 5. Aasia profiil mööda 90-ndat pikkuskraadi Kalkuttast Igar-kasse Jenissei suudmes. Leidke kaardilt (joonis 3) see, mis on kujuta-tud profiilil. Mitu kilomeetrit on 20-ndast paralleelist 80-ndani?

kega eraldatud rannikuist, mis teevad raskeks ühenduse-pidamise ja muudavad keskalade kliima kuivaks.

Siiski ka Aasias moodustavad madalmikud ühe veerandi kogu pindalast ja nende üldpindala on suurem kogu Euroopast. Eriti soodsad on põllupidamiseks Hindustani ja Hiina madalmik.

Aasia peamised m a a p õ u e v a r a d on kivisüsi, nafta, kuld ja tina. Need levivad täiesti ebakorrapäraselt.

Sütt leidub ürgmassiivide äärealades. Eriti rikkad kivisöest on meie Siber — Kuzbass, Altaist põhjas, siis — Karaganda bassein Kazahstanis ja Põhja-Hiina. Nafta leitakse mõnedes kohtades noorte kurdmäestike äärealades; eriti naftarikkad on Kaukaasia (Bakuu ja Groznõi), Iraan ja Indo-Hiina, samuti ka Suured Sunda saared. Tähtsaid naftaallikaid leidub ka Mesopotaamias ja Sahhalini saarel. Kuld leidub liivana ja soontena peamiselt ürgseis kristal-

seis massiives; eriti kullarikas on Siberis Jakuutia. Ning lõpuks leidub t i n a Malaka poolsaarel ja Sunda saartel, mis moodustavad Aasia mandri jätku. Rikkalikke raua- m a a g i-lademeid on seni Aasiast vähe leitud, peamiselt Hiinas ja meil Siberis, Angara jõe rajoonis ja Kaug-Idas. Kuid laialdased Aasia maa-alad on praegu veel uurimata.

Harjutusi kaardil. Näidake Aasia kõrgeimad mäestikud ja nime- tage nende tipud. Näidake ta suurimad kiltmaad. Näidake ja nime- tage kaks laialdast madalmikku ja kolm väiksemat.

Kontrollküsimused.

1. Missugused mäeahelikud piiravad Kesk-Aasiat?
2. Missugused mäestikud, madalmikud ja kiltmaad te läbite, kui hakkate liikuma Kalkuttast põhja poole?
3. Nimetage kaks maapõuevarade poolest rikast riiki Aasias.

Kliima.

Talvel jahtub Aasia manner palju tugevamini kui ümbruse mered. Külmad ei haara ainult Põhja-Aasiat, vaid levivad ka tema keskosasse, kuni Himaalajani. Terve selle ala täidavad külmad õhumassid, mis siit soojade merede suunas levivad itta ja lõunasse. Nii tekivad talvised mussoonid.

Ookeane valdab sel ajal madalrõhkkond, mandreid kõrgrõhkkond. Jahtunud mandrilt toovad tuuled idarannikule tugevaid külmi, kuna Lõuna-Aasia on nende eest teataval määral kaitstud kõrgete mägedega. Kuid siiski puhuvad tuuled talvel ka Lõuna-Aasias mandrilt ookeanile. Talvised mussoonid toovad kõikjale kuivi ja selgeid ilmu.

Suvel soojeneb Aasia manner tugevamini kui teda ümbritsevad mered. Õhurõhk ta kohal väheneb ja sinna suunduvad niisked mere- tuuled India ja Vaikselts ookeanilt. Nii tekivad suvised mussoonid. Need toovad rikkalikult sademeid, eriti seal, kus õhuvoolud tõusevad mägede nõlvu mööda kõrgemale. Kõrgete mägedega piiratud Kesk- Aasiasse nad peaaegu ei ulatu. Seal valitseb suvel suur kuumus ja põud. Ka Lääne-Aasiasse ei ulatu mussoonid India ookeanilt, ning ka

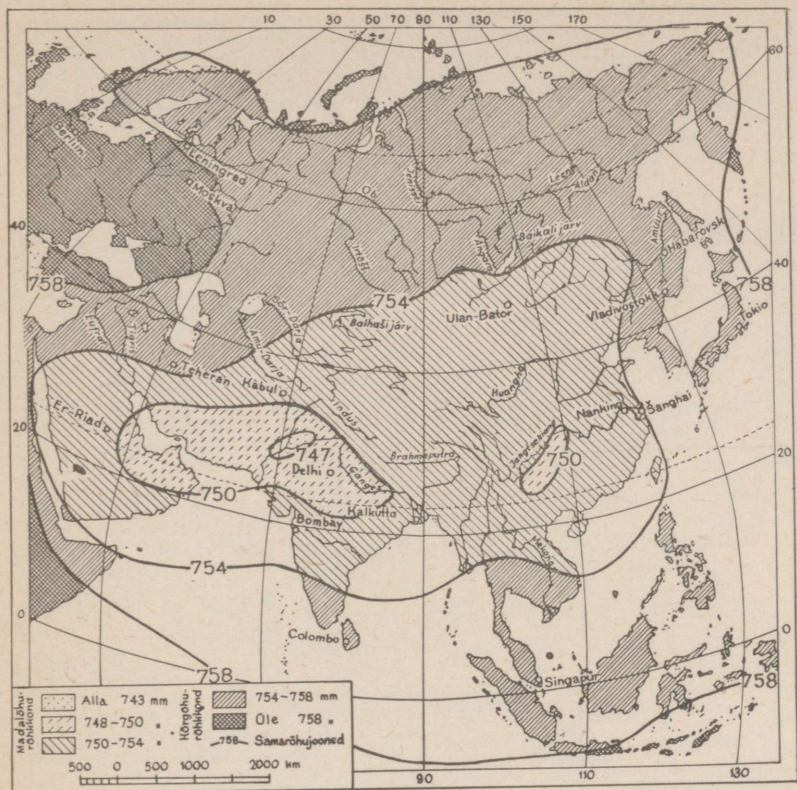
siin on suved palavad ja kuivad, eriti veel siis, kui päike suve keskpäeval paistab peaaegu seniidist.

Kliima järgi jaguneb Aasia järgmiselt: Kesk-, Ida-, Lõuna-, Lääne- ja Põhja-Aasiaks.

Kesk-Aasia on kliima kontinentaalne — mandri-line. Siin esinevad järsud üleminekud suvest talvele ja ka ööst päevale. Suvel kõrvetab päike pilvitust taevast ja kuumendab kiltmaa pinda. Soojendatud õhumassid tõusevad üles, moodustades tuulepööriseid, mis keerutavad üles tolmu- ja liivapilvi. Õhk kaotab läbipaistvuse, päike muutub tuhmiks ja kaugused nagu upuksid uttu. Kesk-Aasiasse jõuavad tuuled juba kuivadena ja seepärast seal sajab väga vähe sademeid. Ainult Kesk-Aasia ääremäestike nõlvul sajab vihma ning kõrgeimate mägede tippudel ka lund. Lumepiir neis mägedes on aga väga kõrgel. Põhja-Tiibetis Huangho allikail on see 5 km kõrgusel, Lõuna-Tiibetis aga koguni 5,5 km kõrgusel.

Talvel jahtub kogu Kesk-Aasia väga tugevasti. Külmal õhk on vaikne ja läbipaistev, sademeid on talvel veel vähem kui suvel. Ainult harva jõuavad kiltmaadele ookeani rannikuilt soojemad ja niiskemad õhuvoolud. Siis tekivad pilved ja sajab lund. Kuid terve talve jooksul langeb lund nii vähe, et see vaevalt katab maa. Rändrahvad karjatavad siin ka talvel oma loomi väljas.

Ida-Aasiat mõjutavad suvemussoonid, mis ulatuvad 1000—1500 km kauguseni maasse. Seejuures on kõige rohkem sademeid mägiseil rannikul, eriti sel ajal, kui merelt tulevad tsüklonid. Talvemussoonide ajal külmad levivad kaugele lõunasse, nii et Põhja-Hiinas, umbes Vahemere geograafilisel laiusel, kattuvad jõed jääga. Suvise ja talvise mussooni vahetuse ajal, kevadel ja sügisel, kui puhuvad veel segamini külmad ja soojad tuuled, tekivad Ida-Aasia rannikmail suurimad tormid — taifuunid. Nad tekivad tava-

Joonis 6. Õhurõhkkondade kaart juulis (millimeetris elavhõbeda-sambalt). Leidke madalrõhu ala. Miks suvel tuuled puhuvad ookeanilt mandrile?

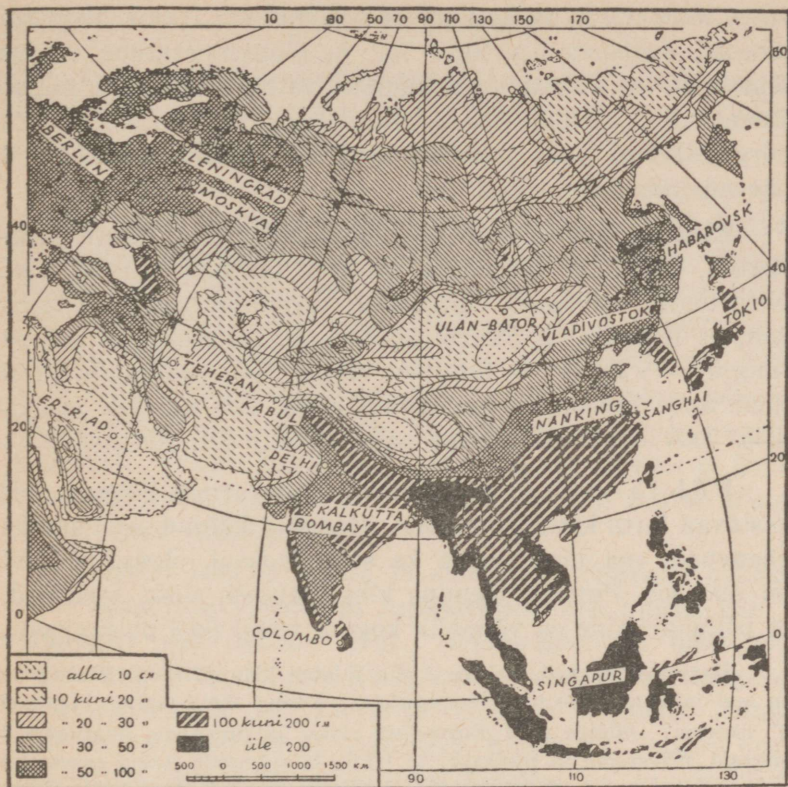
liselt lahtisel ookeanil troopilises vöötmes ja suundudes Aasia rannikuile tekitavad kohutavat hävitust Filipiinidel ja Jaapani saarestikus.

Ida-Aasia kliimale avaldab suurt mõju Kurošivo soe merehoovus. Ta küllastab niiskusega mussoontuuli ja hoiab külmumast peaaegu kogu Jaapani mere.

Joonis 7. Temperatuur- ja tuulte kaart jaanuaris. Missugune on Lõuna-Aasia talve temperatuur? Kus on Aasia külmim paik ja kui madal on seal jaanuari temperatuur?

Lõuna-Aasia — s. o. Hindustan, Indo-Hiina ja Malai saarestik asetsevad troopilises vöötmes. Kliima on siin palav. Päike käib suvel läbi lagipunkti ja kõrvetab. Ka talvekuudel käib päike kõrgelt üle horisondi. Talv, nagu me seda tunneme, puudub hoopis. Ka maa ei kattu seal kunagi lumega. Talv pole seal sugugi jahedam kui meie Ukraina

Joonis 8. Aasia sademete kaart.

suvi. Suvi on seal niiske. Edela-mussoonid toovad mandrile sademeid. Saartel on mereline kliima: seal sajab vihma nii suvel kui talvel. Aasta läbi on temperatuur 25—27° ümber. Ka taifuune esineb Lõuna-Aasias, ehkki harvemini kui idas.

Lääne-Aasiat iseloomustab kliima kuivus, sest teda ei haara suvemussoon (vt. kaart joon. 6). Aprillist oktoobrini siin peaaegu vihma ei sajagi. Pilvi ilmub tae-

vasse üliharva ja päike kõrvetab võimatult: Irakis, Bagdadi lähedal, soojeneb liiv kuni 78° ja õhutemperatuur varjus tõuseb 55° -ni. Eriti suur kuumus valitseb siis, kui puhub lõunatuul — s a a m u m, mis tuleb hõõguvast Araabiast. Ka kõrgustikel on suur palavus, kuid seal vahelduvad kuumad päevad külmade öödega.

Kuumus kestab umbes oktoobrikuuni ning ainult hilis-sügisel, harilikult novembris, ilmuvad taevasse vihmapihved. Neid toovad tsüklonid Vahemerelt. Sajud on sageli nii tugevad, et Araabia ja Süüria kõrbede ja kuivrohtlate kuivad sängid — v a d i d — täituvad veega. Mägedes sajab talvel lund. Suve jooksul see lumi sulab, andes vett jõgedele ja ojadele. Talv on Lääne-Aasias palju soojem kui Ida-Aasias.

P õ h j a - A a s i a t iseloomustavad karmid külmad, mis kestavad kuus kuud ja enamgi. Maapind külmub seal suures sügavuses ega jõua sulada ka suve jooksul, olgugi et suvi on seal soe. Pinnase ülemine kiht soojeneb siiski sedavõrd, et põlluharimine on võimalik koguni teisel pool polaarjoont.

Harjutusi kaardil. Leidke Aasia talvine külmim koht. Missugune on seal jaanuari keskmine temperatuur? Kuidas läbib Aasiat jaanuari 0° isoterm? Jälgige seda Euroopast alates ja nimetage, missuguseid meresid, mäestikke ja poolsaari ta läbib. Missuguseis Aasia osades on jaanuari temperatuur üle $+16^{\circ}$? Näidake, kus on Aasias juulikuus kõige soojemad kohad. Missugune on seal juuli keskmine temperatuur? Missugused tuuled puhuvad juulikuus Aasias? Kuidas te seletate neid tuuli õhurõhu-kaardil?

Kontrollküsimused.

1. Missugust mõju avaldab Ida-Aasia kliimale Kurošivo merehoovus?
2. Kus ja missuguseil tingimusil tekivad taifuunid?
3. Miks on talv Ida-Aasias väga külm ning kuiv, suvi aga soe ning vihmane?

Jõesed ja järved.

Aasias on palju suuri jõgesid; kuus neist (vt. lisa nr. 1) ületavad pikkuselt 4000 km². Tähtsamad jõed algavad Kesk-Aasiat ümbritsevais mäestikes.

Himaalajas algavad ja suunduvad India ookeani vee-rohked jõed: **Ganges**, **Brahmaputra** ja **Indus**. Nad algavad Himaalaja põhjanõlvul ja voolavad algul Tiibetis väikeste jõekestena, murravad siis aga sügavate ja metsikute kuristike kaudu Himaalajast läbi, tekitavad hulga karestikke ja liituvad hulga lisajõgedega Himaalaja lõunanõlvult. Suvel kõik need jõed paisuvad mussoonvihmade ja lume sulamise mõjul Himaalajas. Talvel ja kevadel alaneb nende veepind tugevasti. Bengali lahte suubudes tekitavad Ganges ja Brahmaputra delta, mis alatiselt kasvab ja mille suurus ületab Volga delta viiekordselt.

Tiibetis saavad alguse ja suubuvad Vaiksesse ookeani kolm suurt jõge: **Mekong**, **Jangtsekiang** ehk Sinine jõgi ja **Huangho** ehk Kollane jõgi. Ülemjooksul on need jõed veevaesed, kuid väljudes Kesk-Aasiast aladele, kus langevad mussoonvihmad, nad muutuvad suurteks jõgedeks. Esiialgu nad voolavad lõheded ja kuristikkes, hiljem aga laiades orgudes. Kõige enam laevatav neist jõgedest on Jangtsekiang. Jangtsekiangil võivad suvel sõita ookeanilaevad koguni kuni 1000 km üles mööda jõge.

Jangtsekiangi nii suur laevatavus on seletatav sellega, et ta suuremas osas voolab kõvust kivimeist kallaste vahel. Seetõttu ta säng ei ummistugi setteist.

H u a n g h o vastupidi on vähelaevatav jõgi. Oma soga-ses vees ta kannab hulgana kollast muda, lössi, mis alamjooksul sadeneb jõe põhja, tekitades üha uusi madalikke.

Aeg-ajalt muudab Huangho isegi täiesti oma sängi. 80 aasta eest ei suibunud ta, nagu praegu, Tšili lahte, vaid Kollasesse merre, mitte kaugel Jangtsekiangi suudmest.

Hiina madalmik on kaetud Huangho setteist. Hiina madalmiku kohal on varemalt asetsenud merelaht, mis aegade jooksul on täitunud selle jõe mudast. See koosneb peamiselt lössist, mida jõgi Kesk-Aasiast välja kannab.

Ida-Aasia jõgedel, Jangtsekiangil, Huanghol ja ka Amuuril kujunevad igal aastal suve lõpul üleujutused. Need hävitavad sageli nii põlde kui ka asulaid, kusjuures Hiinas hävivad ka tuhanded inimesed. Uputused tekivad tsüklonite möödumisel suurenevate vihmasadude mõjul.

Tatari väina suubub veerohke laevatav jõgi — **Amuur**. Põhja-Aasia jõed — **Ob Irtõšiga, Jenissei Angaraga, Leena Aldaniga** ja teised on väga pikad ja veerohked. Siberis on küll vähe sademeid, kuid seevastu on ka auramine väike ning vesikonna pindalad väga suured. Kevadel lume sulamise tagajärjel tungivad jõed üle kallaste ja toovad uputusi. Nad on soodsad laevasõiduks, kuid külmuvad kinni pikaks ajaks, pooleks aastaks ja enamgi. Nad voolavad rahulikult tasandikel, kuid kohati ületades murrangulisi astanguid moodustavad suuri karestikke. Eriti karestikurohke on Jenissei lisajõgi **Angara**, mis voolab **Baikali** järvest. Baikali järv ise asetseb sügavas murrangulises alangus.

Kesk-Aasia ja Turaani madalmikul on vähe jõgesid ja neil ei ole väljavoolu ookeani. Nad kas kaovad liivas või suubuvad väljavooluta järvedesse. Niisugused on **Tarim**, mis suubub Lop-nori järve, **Ili**, mis suubub **Balhaši** järve, ning **Sõr-Darja** ja **Amu-Darja**. **Kaspia** ja **Araali** soolase veega järved on endiste merede jäänused. Neis kuivis paigus on jõgedel suur tähtsus kunstliku niisutuse alal. Suvel, kui mägedes lumi sulab, on jõed paisunud ja veerohked.

Lääne-Aasias on jõgesid samuti vähe. Tähtsaimad neist on **Tigris** ja **Euftrat**, mis suubuvad Pärsia lahte. Nendes jõgedes on üleujutused talvel. Suvel nad saavad vett lumiseilt mägedelt ja annavad seda niisutuseks. Paljud jõed lõpevad siin soolajärvedes.

Üks neist järvist, nimetatud Surnumereks, asetseb murrangulises alangus. Ta veepind on 394 m ookeanipinnast madalamal. Maakeral pole teist nii sügaval asetsevat järve. Selle järve vees on 24% sooli ja vesi on nii raske, et inimene temas ei upu; see järv on oma nimetuse saanud sellest, et temas ei elutse taimi ega loomi.

Üldiselt on Aasia jõgedel rahvamajanduses suur tähtsus: nad pole ainult liiklemisteedeks, vaid annavad ka vett põldude ja aedade niisutamiseks ja seda mitte ainult Lääne- ja Kesk-Aasias, vaid ka Lõuna- ja Ida-Aasias. Seal saab üle ühe kolmandiku inimkonnast endale ülalpidamist tänu kunstlikule põldude niisutusele.

Harjutusi kaardil. Nimetage ja näidake 12 suurt Aasia jõge allikaist suudmeni. Nimetage mäestikud, kus algavad tähtsaimad Aasia jõed.

Kontrollküsimused.

1. Missugused Aasia jõed evivad kõige sügavamaid orge ja miks?
2. Miks Amuuril, Leenal ja Tigrisel Eufratiga on ülejutused eri aastaaegadel?
3. Missugused kaks Aasia järve asetsevad sügavais murrangulises alanguis?

Taimestik ja loomastik.

Lõuna-Aasias kasvavad palava päikese ja rohke niiskuse tõttu troopilised metsad. Need levivad Hindustani ja Indo-Hiina kõige niiskemais paigus ja katavad suurema osa Malai saarestikust.

Neis metsades, kus puud sageli ulatuvad 60 m kõrguseni, esinevad igal sammul ikka ja jälle uued puude liigid. Nende seas on mitmed palmid, millel on suur tähtsus. Paljudel palmidel on söödav vilj. Saagopalmil on söödav säsi. Rannik-

Joonis 9. Aasia taimestik. Miks on Kesk- ja Lääne-Aasia metsavaesed? Missugused taimestiku valdkonnad on sobivaimad põlluharimiseks?

mail kasvab rohkesti kookospalme, mis annavad pähkleid ja piima. Puud troopilises metsas kasvavad mitmes rindes, moodustades läbipääsmatud tihnikud, mis on põimunud liaanidega. Liaanid ulatuvad kuni 300 m pikkuseni. Kõikjal võime näha epifüüt-taimi, mis kasvavad teiste puude tüvedel ja okstel, ning parasiit-taimi, mis imevad teiste taimede mahlu. Merede rannikuil levivad mangroovimetsad puudega, millede

juured tõusu ajal veega üle ujutatakse ja mõõna ajal paljastatakse.

Lõuna-Aasia enam kuivades alades esinevad lehti vahetavad troopilised metsad ja savannid. Need metsad on kuivusperioodil lehitud. Savannid on kas tihedasti rohtunud või inimkäte poolt üles haritud ja annavad põldviljade ja teiste kultuurtaimede rikkalikke saake. Aasia troopiliste metsade ja savannide pinnaseks on punamuld. Need pinnased on sarnased Aafrika punamuldadega. Savannides esineb ka mustmullaga sarnaseid pinnaseid.

Troopilistes metsades ja savannides on väga rikkalik ja mitmekesine loomastik. Osa neist toidab end viljade ja taimedega, teine osa on kiskjad. Paljud siinseist loomist elutsevad ainult troopilises vöötmes, sest nad ei talu parasvöötme külmi. Niisugused on näiteks inimahvilised — orangutan ja gibbon ning londilised — india elevant, ninasarvik ja tapiir.

Kiskjaist on Lõuna-Aasias tugevaim — tiiger, kes elutseb roostikes ja bambustihnikuis. Kõikjal, nii metsades kui ka savannides, roomavad mürgised maod, näiteks prillmadu. Jõgedes elutsevad krokodillid. Arvutuist linnuliigest on silmatorkavad oma sulestiku ilu poolest faasanid, paabulinnud ja papagoid.

Hoolimata loomastiku mitmekesisusest puuduvad Lõuna-Aasias siiski hundid, rebased ja pruunkarud, kes elutsevad mujal Aasias, samuti ka Euroopas ja Ameerikas. Järelikult kujutab Lõuna-Aasia erilist loomariigi piirkonda.

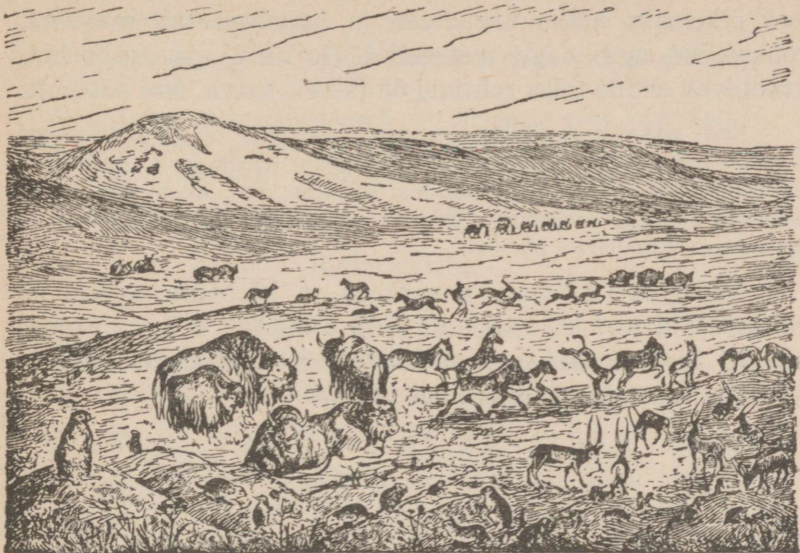
Ida-Aasias — Hiinas ja Jaapanis — on looduslik taimkate säilinud ainult mägiseis paigus. Seal esinevad suvihaljad laialehised lehtmetsad koos igihaljaste kameeliate ja loorberimetsadega. Ida-Aasia tähtsamad pinnased on soojes ja niiskeis alades — punamuld ja jahedamais ning kuivemais alades kollamuld, näit. Põhja-Hiinas.

Ida-Aasia on nii tihedasti asustatud ja inimeste poolt üles haritud, et seal metsikuid loomi leidub väga vähe. Nad sarnanevad kas Lõuna-Aasia loomadega või ka Kesk- või Põhja-Aasia omadega. Nii esinevad Hiina mäestike orgudes paabulinnud ja faasanid. Jaapani metsades elutseb sabatu punasenäoline ahv — makaak. Kusagil mujal Maakeral ei ulatu krokodillide elamisala nii kaugele põhja kui Hiinas ja Koreas. Jaapani ojaes esinevad kuni 1,5 m pikkused hiigla-salamandrid, kes sarnanevad sisalikega. Kõik ülalmainitud kuuluvad troopikamaade loomade hulka. Nende kõrval esinevad Ida-Aasias ka hundid, rebased ja karud ning samuti ka Kesk-Aasiale iseloomulikud rohtla-antiloobid ja metseeslid.

Ida-Aasia põhjaosas, Amuuri ja ta parempoolsete lisajõgede ümbruses kasvavad l e h t m e t s a d, millede koosseisu kuuluvad tamm, jalakas, vaher jt. Seal on puütüved põimunud liaanidega ja metsiku viinamarjaga, mis koguni söödavat vilja kannab. Pinnased on leetmullalised. Siinsete metsade loomastik on äärmiselt rikkalik ja meenutab ühelt poolt troopika-, teiselt poolt aga kaugeid põhjamaid. Siin elutsevad kõrvuti tiiger ja pruunkaru, leopard ja ilves, soobel ja kilpkonn. Elutsevad hulgana ka metssead, kitsed, faasanid, metssassid ja hundid.

Kesk- ja Lääne-Aasia on kaetud kehvade rohtlate ja kõrbedega. Neist on suurimad: idas — **Gobi**, keskosas — **Takla-Makan** ja läänes — **Araabia**. Lai rohtlate ja kõrbede vööde algab Hingani jalameilt, ulatub Punase mereni ja jätkub sealt Aafrikasse. Metsi leidub selles vöötmes ainult mägede nõlvul, kus on enam sademeid, ja jõgede ümbruse oasides.

Rohtlais kasvavad rohttaimist stipa ja koirohud; nad esinevad üksikute tortidena ega moodusta pidevat taimkatet. Kevadel pärast lume sulamist või Iraanis ja Süürias pärast talviseid vihma kasvavad rohtlataimed kiiresti, õitsevad ja

Joonis 10. Loomariik inimtühjal Tiibeti kiltmaal. Esiplaanil viiks-
jänesed, tagapool jakid, antiloobid ja kulanid ehk džigetaid [Tiibeti
metseesel]. Eemal on näha kaamelite karavan. Millega on seletatav see
loomastiku rikkus?

valmivad viljad. Suve alguseks juba kuivavad nende varred ja elu püsib ainult maa-aluseis juurikais ja mugulais ning ka seemneis, mis on kaetud paksu koorega. Nende rohtlate pinnaseks on kastanpruunid või punapruunid mullad.

Kõrbedes on veel hõredam taimestik kui rohtlais. Siin on kas rohud, mis kevadel kiiresti kasvavad ja siis kuivavad, või lehitud ja väikelehised pika juurestikuga põõsad. Ainsaks puuks on saksaul.

O a a s i d e s kasvavad viljapuud, näiteks õunapuud, virsikud, aprikoosid. Lääne-Aasias levib ka igihaljas õlipuu, Iraani lõunaosas ja Araabias — viigipalm.

K e s k - A a s i a rohtlais esineb rohkesti närijaid ja rohusööjaid. Talveks närijad — suslik ja ümiseja — peitu-

vad pikemaks ajaks urgudesse ja langevad taliuinakusse, rohusööjad aga, nagu metseeslid (kulanid) ja antiloobid, kraabivad endile toitu rohtlaid õhukeselt katva lumivaiba alt.

Eriti rikkalik on Tiibeti loomariik. Siin on kõrgkarjamaad täiesti inimtühjad ja rohusööjad hulguvad karjadena, kelle peade arvu on rändurid loendanud kuni sadadeni või tuhandeni. Kõige sagedamini esinevad kulanid, antiloobid, jakid — mägihärjad ja viiksjänessed — ümisejaga sarnanevad närijad.

Ka L ä ä n e - A a s i a rohtlais ja kõrbedes esineb nii rohusööjaid kui ka närijaid, kuid vähemal hulgal. Mõned siinsed kiskjad on Aafrika päritoluga, näiteks hüäänid ja šaakalid. Araabias elutseb ka lõvisid.

Kauge P õ h j a - A a s i a on kaetud tundraga. Lõuna pool laiub taiga, kus pinnaseks on leet- ja turbamullad. Põhja-Aasia on rikas ehitusmetsast ja karusloomist, samuti ka lindudest, kellest osa on paiksed, teised aga tulevad siia suveks Lõuna- ja Lääne-Aasiast. Eriti rohkesti koguneb suveks linde tundrassa. Sealse lühikese süve jooksul nad hauvad välja oma pojad ja lahkuvad sügise tulekul soojemaisse aladesse, lennates piki jõgesid ja mererannikuid.

Aasia on terve rea kultuurtaimede kodumaa. Siin leidis inimene esmakordselt metsikus olekus nisu, lina ja sibula. Lõuna-Aasia on riisi, suhkruroo, teepõõsa, banaani ja kurkide kodumaa, Ida-Aasia — apelsinide ja mandariinide maa.

Aasiast on pärit peaaegu kõik koduloomad, keda kasvatatakse nüüd kõigis maailmajagudes. Aasia rohtlad on hobuse ja kaamelid kodumaa. Veel praegugi esinevad Kesk-Aasia steppides mets-hobused. Aasiast on pärit ka suured sarvloomad — veised ja pühvlid, samuti ka lammas, kits ja siga. Tiibetis on kodustatud mägihärg — jakk, kes on kõrgmägede võrratu transportloom, ja Indias kühmhärg — zebu; samas — Indias ja Indo-Hiinas — on ka inimese teenistusse rakendatud tugevaim loomist — elevant.

Harjutusi kaardil. Kus asetsevad Aasias rohtlad ja kõrved? Kus troopilised metsad? Kus lähistroopilised metsad?

Kontrollküsimused.

1. Missuguseis Aasia osades kannatab taimestik niiskuse puuduse all?
2. Missugused troopikataimed on inimesele eriti kasulikud?
3. Missugused neist vajavad kunstlikku niisutust?
4. Kus niisutatakse jõgede abil kõiki kultuurtaimi?

Rahvastik.

Aasia — see on äärmiste vastuoksuste manner: kõrgeimad mäestikud, laialdasimad kiltmaad, eri suurusega madalmikud; kuumimad ja külmimad maad; niiskeimad ja kuivimad paigad. Sama võib ütelda ka Aasia rahvastiku kohta. Kesk-Aasia kõrgeimad mäed ja laialdasimad kiltmaad on peaaegu asustamata või üsna hõredasti asustatud — tihedus on alla 10 inimese ühel km²; külmas põhjas on hõre asustus ja ka kuumad lõunaosad on ebaühtlaselt asustatud.

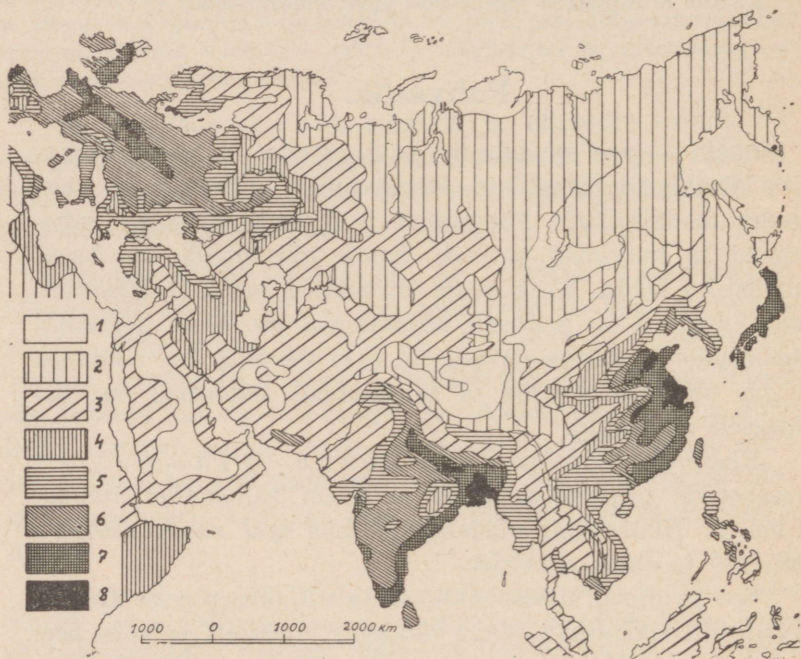
Enamik rahvastikust asub Lõuna- ja Ida-Aasias, mussoonide piirkonnis. Eriti suur on rahvastiku tihedus Hiina ja Hindustani madalmikel, kus igal ruutkilomeetril elab 200 ja enam elanikku.

Soe ja niiske mussoonkliima ja viljakas pinnas soodustavad siin rikkalikku saaki väikeselt pindalalt ja seda pealegi kaks kuni kolm korda aastas. Need madalmikud on inimese poolt ammu vallutatud — mäletamata aegadest asuvad seal paiksed põlluharijad, kes kasutavad iga jalatäit maad viljakast pinnasest.

Kõrved ja kuivrohtlad Kesk-Aasias on vähesobivad asumiseks. Seal elavad tänapäevani laiadel aladel kolijad-karjakasvatajad ja ainult jõgede ning ojade äärseis oaaes leiame paiksete elanike asulaid.

Külm Põhja-Aasia on vähe asustatud. Tuhandeid aastaid elasid seal ainult kolijad-põdrakasvatajad ja hulku-

sid metsades loomapiüüdjad. Alles tänapäeval, sotsialistliku ülesehituse ajal, on alanud selle eluruumi vallutamine — puhastatakse metsad ja nende keskel tekivad haritud põllud, kaevandused, elektrijõujaamad ja tööstused.

Joonis 11. *Euraasia rahvastiku tiheduse kaart.* 1 — asustamata ja väga hõre; 2 — vähem kui 1 inim.; 3 — 1 kuni 9 inim.; 4 — 9 kuni 18 inim.; 5 — 18 kuni 36 inim.; 6 — 36 kuni 72 inim.; 7 — 72 kuni 144 inim. ja 8 — üle 144 inim. ühel km².

Aasias elab palju mitmesuguseid rahvaid. Neist on arvukaimad mitmesugused **mongoli** gruppi kuuluvad rahvad. Nad kõnelevad suguluskeeli ja evivad palju ühiseid jooni. Arvurikkaimad selle grupi rahvaist on hiinlased, jaapanlased ja mongolid. Samasse gruppi kuuluvad ka türgi rahvad —

kazahhid, uzbekid, turkmeenid ja türklased. Lähedased mongoli grupi rahvaile on ka indohiinlased ja malailased.

Teise suure rühma moodustavad **indo-euroopa** rahvad, kes kõnelevad suguluskeeli. Arvukaimaks rahvaks selles grupis on hindud. Indo-euroopa rühma kuuluvad ka venelased, pärslased ja tadžikid. Sugulased selle rühma rahvastega on ka araablased ja juudid.

Lõpuks elab Aasias veel üks arvurikas rahvaste rühm — **negroidid**, kelle hulka kuuluvad Filipiinidel asuvad negriitod ja Hindustani draviidid. Üldse elab Aasias 1 miljard 130 milj. inimest, s. o. üle poole kogu inimkonnast, kuid samal ajal Aasia rahvatihedus on ainult pool Euroopa omast.

Harjutusi kaardil. Kus on Aasia rahvastik kõige tihedam? Missuguste jõgede orgudes ja missuguseil saaril? Mitu inimest elab ühel km² Kesk-Aasias? Mitu korda see on vähem kui Hiinas ja Indias?

Aasia poliitiline jaotus.

Euroopa kapitalistlikele riigetele kuuluvad Aasias laialdased maa-alad. Nii **Ees-India (Hindustan)** ja **Taga-India (Indo-Hiina)** lääneosa kuuluvad **Inglismaale**, **Taga-India** idaosa — **Prantsusmaale**.

Need asumaad on jõuga vallutatud ja seda selleks, et ekspluateerida looduslikke rikkusi ja arvuka rahvastiku töösaadusi. Samasuguseid asumaid evis Aasias ka end. Vene keisririik. Kuid pärast suurt sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni anti nende maade — Siberi, Kazahstani ja Kesk-Aasia — töötavaile massidele vabadus ise otsustada oma saatuse üle ja praegu nad kõik kuuluvad iseseisvate Nõukogude Sotsialistlike Vabariikidena **Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu**.

Muu osa Aasiast moodustavad järgmised riigid: **Jaapan**, **Hiina**, **Iraan** [Pärsia], **Türgi** ja teised vähemtähtsad.

Jaapan on ainuke imperialistlik riik Aasias. Pärast Vene-Jaapani sõda ta ühendas omaga Sahhalini saare lõunaosa ja Korea—Hiina osa, 1931. a. vallutas Mandžuuria ja 1935. ja 1936. a. osad Põhja-Hiinast ja Sise-Mongooliast. 1937. a. ta algas uut sõjategevust Hiina vastu.

Kui algame laevamatka Odessast Musta mere ääres oma sadamasse Vladivostokki, siis esimene peatus on Istanbulis, Bospo-ruse väina Euroopa-poolsel kaldal. Istanbul on Türgi sadam. Järg-mise peatuse võime teha Port-Saidis Suessi kanali alguses. Järgnevat teekonda jälgige ise. Sõit kestaks 30—40 päeva; selle aja jooksul võib näha kõiki Aasia riike, välja arvatud Mongoolia ja Tannu-Tuva Rahvavabariik ning Afganistan. Nende pealinnad — Ulan-Bator, Kõzõl ja Kabul — asetsevad mere- teedest eemal.

Harjutusi kaardil. Näidake meie Liidu Aasia-osa. Näidake NSV Liidu piirriike Lääne- ja Kesk-Aasias. Näidake ja nimetage Ida-Aasia riike. Näidake Aasias asetsevaid Inglise, Prantsuse ja Hollandi asu- maid.

Kontrollküsimus.

Nimetage iseseisvad riigid ja Inglise asumaad teel Petropavlovs kist Kamtšatkal kuni Batumini.

Aasia uurimise lugu.

Väike-Aasiat ja Vahemere rannikut tundsid eurooplased juba iidseist aegadest. Ammu olid neile tuntud ka Araabia ja India, kellega oldi kaubanduslikus suhtlemises, kuid muust, ülejäänud Aasia ruu- mist oli neil veel XII saj. väga udune kujutus.

XIII saj. itaallane Marco Polo sooritas reisu läbi Kesk-Aasia Hiinasse ja, elanud seal 17 aastat, jõudis tagasi Euroopasse läbi Taga- ja Ees-India. Oma reisust andis Marco Polo nii huvitava kirjelduse, et paljudki euroopa kaupmehed ja meremehed tahtsid näha oma sil- maga neid rikkaid maid, mida nägi Marco Polo, ja tuua sealt kaasa hinnalisi kaupu. Leida meretee Indiasse — see oli ülesanne, mille lahendamine vaevas euroopa meremehi seda rohkem, mida enam are- nes merekaubandus¹.

¹ Suessi kanalit siis veel ei olnud, ja ümber Aafrika polnud ka keegi purjetanud.

XV sajandi lõpul K o l u m b u s, ka itaallane, veendunud selles, et Maa on kera, sõitis välja Euroopast Atlandi ookeani mööda läände, et jõuda Indiasse. Teel avastas ta Ameerika, kuid Indiani ta ei jõudnud. Ise ta oli küll surmani veendunud, et tema poolt avastatud maa on India.

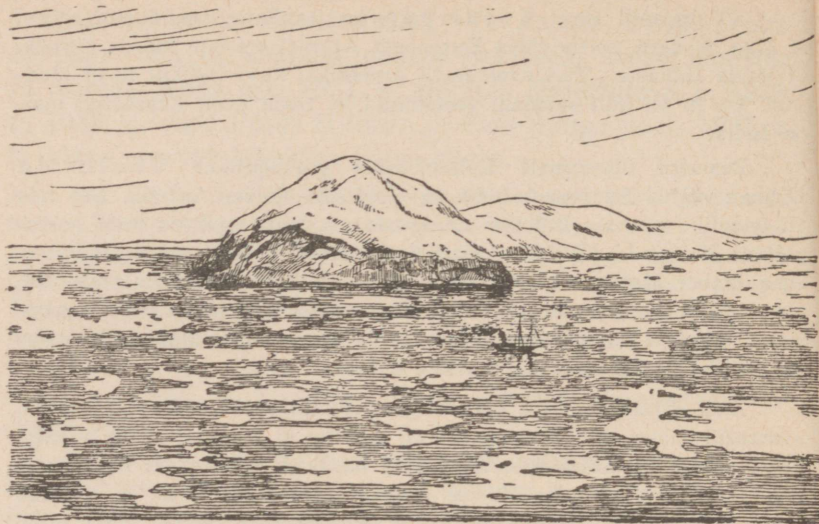
Peaaegu üheaegselt Kolumbusega portugallane V a s c o d a G a m a väljus Euroopast Indiasse sõitmiseks ümber Aafrika. See reis oli õnnelik: meretee Indiasse oli avastatud. Varsti pärast seda portugallane M a g a l h â e s [loe: magaljaiš] avastas veel teise tee Indiasse. Oma ümber Maakera purjetamisel sõitis ta lõunast ümber Ameerika, avastas Vaikse ookeani ja Filipiini saarestiku. Pärast seda eurooplased hakkasid sageli sõitma Lõuna- ja Ida-Aasia rannikmaile, ostes seal tühise hinna eest väärtuslikke kaupu.

XVI sajandil v e n e k a s a k a d, rännates üle Uurali mäestiku, avastasid Siberi, millest eurooplased seni ka ei teadnud mitte midagi. Läbides esialgu Lääne-Siberi, liikusid kasakad vähehaaval kaugemale itta ja jõudsid viimaks Vaikse ookeani rannikule. 1648. a. avastas kasakas S e m j o n D e ž n e v Aasia idapoolseima neeme, mida nüüd ka tema nime järgi nimetatakse Dežnevi neemeks.

Kauaks ajaks jäi Dežnevi avastus eurooplastele tundmatuks. Peeter I ei teadnud veel, kas Aasia on Ameerikaga ühenduses või temast väina abil lahutatud. Selle küsimuse lahendamise andis Peeter I kapten Beringile. Varustanud end Peterburis, väljus Bering itta mööda kuiva maad. Jõudnud mõne aasta pärast Kamtšatkasse, ehitas ta seal laeva, millel sooritaski uurimisreisuga merele ja väina, mis kannavad nüüd tema nime.

Beringil on ka veel teine teene: tema mõtte kohaselt varustati S u u r P õ h j a e k s p e d i t s i o o n, s. o. rida matku Põhja-Jäämere uurimiseks. Need uurimisreisud olid seotud suurte raskustega. Külmast ja näljast vaevatuna hukkusid paljud uurijad, kuid teised jätkasid nende tööd. Ühel neist, tüürimees T š e l j u s k i n i l, õnnestus jõuda koerte vedades mööda maad Aasia põhjapoolseima neemeni, mis nüüd ka tema nime kannab.

Nii õppisid eurooplased kõigepealt tundma Lääne-Aasiat, siis Lõuna-, Ida- ja Põhja-Aasiat. Jäi tundmatuks ainult Kesk-Aasia, kuhu keegi peale Marco Polo' polnud jõudnud. Alles eelmise sajandi keskel hakkasid vene uurijad põhjast ja inglise omad lõunast tungima Kesk-Aiasse ja seda uurima. Suurimad teened sel alal kuuluvad vene rändur-uurijale P r ž e v a l s k i'le. Ta sooritas ratsahobusel neli suurt

Joonis 12. *Beringi väin ja Dežnevi neem suve algul.* Selle neeme lähedal jäi jäässe kinni ning triivis loodesuunas aurik „Tšeljuskin“. Kes päästis laeva meeskonna?

rännakut Kesk-Aasiasse ratsanike ja kaamelite karavani saatel. Ta läbis hulga paiku, kus enne teda kunagi polnud käinud eurooplase jalg. Prževalski väljus veel viiendakski reisuks, kuid haigestus raskesti ja suri Tienšani jalami lähedal.

Prževalski uurimisi jätkas ta õpilaane ja reisisõber Kozlov, kes uuris Gobi kõrbe ja leidis sealt liiva alla mattunud muistse linna Hara-Hoto jäänused.

Suuri reise Kesk-Aasiasse sooritas ka rootsi teadlane Sven Hedin. Ta uuris Takla-Makani liivakörbe, kus pidi peaaegu hukuma veepuudusse. Sven Hedin avastas Tiibetis suure mäeaheliku, Trans-Himaalaja, mis on põhja pool Himaalajast ja sellega paralleelne.

Nüüdisajal uurivad arvukad nõukogude ekspeditsioonid Põhja-Jäämere rannikmaid. Nõukogude jäälõhkujad on korduvalt möödunud neist rannikuist, alates Novaja Zemljast kuni Dežnevi neemeni ja tagasi. Samal ajal nõukogude lennukid sooritavad uurimislende ookeani

kohal. 1934. a., kui Ida-Siberi meres hukkus jääpressis meie aurik „Tšeljuskin“, päästsid nõukogude lendurid ujuvalt jääpangalt meeskonna ja teadusmehed eesotsas akadeemik O. Schmidt'iga. Tänapäeval võib lugeda teed Arhangelskist Vladivostokki ja tagasi piki Jäämere rannikut vallutatuks. Igal aastal sooritavad nõukogude auri-
kud suvel siin korrapäraseid reise. Põhja-meretee uurimine aga jätkub: avastatakse uusi saari, koostatakse täpseid rannikukaarte ja piki teed avatakse uusi polaarjaamu. Peale selle uurivad igal aastal kümned nõukogude ekspeditsioonid teisi Aasia osi: nad töötavad Pamiiri ja Tienšani kõrgmäestikus, Kazahstani ja Kesk-Aasia kõrbedes, Ida-Siberi läbipääsmatus taigas ja kogu Põhja-Jäämere rannikul. Uurimised aitavad kaasa sotsialistliku ülesehitustöö suurimaks arenemiseks meie võimsas Nõukogude riigis.

Riigid.

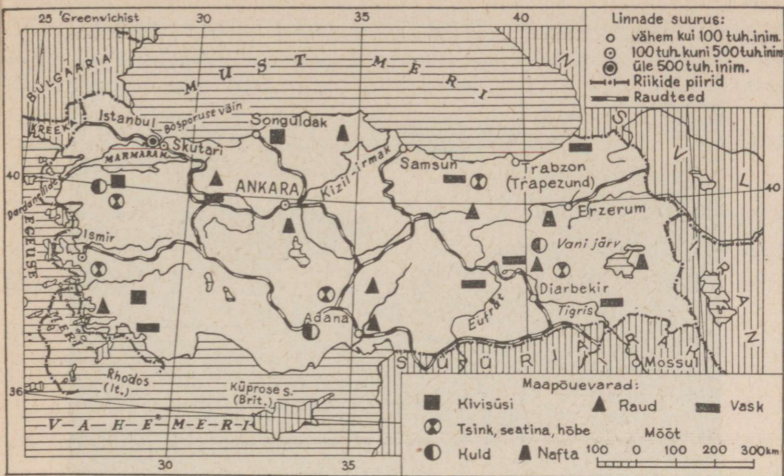
Türgi.

Pindala — 772 tuh. km². Rahvaarv — 16,2 milj. inimest.

Asend ja peamisi jooni loodusest.

Türgi võtab enda alla väikese osa Balkani poolsaarest, Väike-Aasia ja osa Armeenia kõrgmäestikust. Aasias olevat Türgi ala nimetatakse ka **Anatooliaks**. Nelja mere vahel asetseva Türgi asend on eriti soodus, sest teda läbib tähtis mereteed läbi **Dardanellide**, **Marmara** mere ja **Bosporuse**. Peale selle tal on soodus raudteeühendus Lääne-Euroopa ja Irakiga.

Väike-Aasia poolsaar on mägine. Piki põhjarannikut levivad Pontuse ja teised ahelikud, mis oma põhjanõlvul on kaetud toredate metsadega — jalamil algavad tamme- ja pöögimetsad, mis kõrgemal vahelduvad kuusemetsaga. Lõunas tõuseb Tauruse mäestik, mille lõunanõlvad on kaetud igihaljaste põõsastega, nagu loorber, mürt ja oleander. Mäestikkude vahel, poolsaare keskosas, levib 800—1200 m kõrgune kuiv Väike-Aasia kiltmaa, kus levib soolajärvi ja soolakuid ning kasvab kuivrohtla kehv taimestik. Niisked tuuled tungivad siia üliharva. Seetõttu on ka sademete hulk väga väike. Suvel valitseb siin kuumus, talv on aga külm ja maa kattub lumega.

Joonis 13. Türgi.

Joonis 14. Bosporus, Istanbul ja Skutari [türgi k. Üsküdar]. Leidke Kuldse Sarve laht, mis ulatub Istanbulisse.

Joonis 15. Vaade *Bosporusele* linnulennult. Bosporuse pikkus on 30 km ja laius kitsaimast kohast 600 m.

Läänesuunas Väike-Aasia madaldub. Mäeahelikkude vahel asetsevad siin laiad jõgede orud, kus on pehme lähistroopiline kliima ja viljakas, jõgede settest moodustunud pinnas.

Türgi kirdeosas tõuseb **Armeenia** mägismaa. Seal leidub mäeahelike vahel kõrgeid tasandikke ja nende vahel kustunud tulemägesid. Neist kõige kõrgem on **Ararat**, mis ulatub 5156 m-ni ja on kaetud jääliustikega.

Tulemägede vahel leidub hulk nõgusid, mis on peamiselt tektoonilise (murrangulise) tekkega; neis on tekkinud suuri järvi — niisugune on näiteks **Vani** järv. Kõrgmäestiku kliima on karm: talvel võimutsevad mägedes lumetuisud ja kiltmaad kattuvad lumega 5—6 kuuks. Kevadel, kui lumi sulab, kohisevad vetevood kõikjal mäeorgudes. Suvel valitseb kuumus ja põud.

Armeenia mägismaalt saavad alguse suured jõed **Tigris** ja **Eufrat**. Türgis on jõgesid vähe ja nad on veevaesed. Maapõuevaradest esinevad kivisüsi ja rauamaak.

Rannikualad.

Nii Türgi lõuna- kui ka põhjarannik, eriti aga läänerrannik, on rikkad viinamarja- ja põõsa-istandikest ja toredaist viljapuuaedadest, kus esikohal on viigipuud. Viinamarjust türklased valmistavad rosinaid ja viikidest inžiiri. Suured maa-alad on kaetud mooruspuu-istandikest, ja siidiussi-kasvatus on talupidajale lisasissetuleku-allikas. Kunstlikult niisutatavais istandikes kasvatatakse tubakat ja puuvilla. Põldudele külvatakse teravilju — nisu ja otra. Kõik seda külvatakse hilissügisel, kui algavad talvihmad, mis tublisti niisutavad siinset rannikut.

Rannikul asetseb hulk linnu. Neist on tähtsad: **Ismir** (Smürna) — Egeuse mere äärne sadam, **Trapezund** [türgi: Trabzon] — Musta mere sadam, ja **Istanbul** — Bosporuse sadam. Istanbul on Türgi suurim linn.

Istanbul asetseb Bosporuse Euroopa-poolsel kaldal, Kuldse Sarve lahe ääres. Varemalt ta oli Türgi pealinn, nüüd on ta tähtis kaubanduskeskus. Siin peatuvad Bosporust läbivad laevad.

Kiltmaa.

Väike-Aasia sisemaal, nii mägede nõlvul kui ka kiltmail, võtavad karjamaad suuri maa-alu enda alla. Kõikjal hulguvad seal suured eeslite, lammaste ja angoora kitsede karjad. Angoora kitsed annavad eriti peent siidpehmet villa.

Karjased elavad väga viletsasti muld- või kivionnides, mida ka talvel ei kõeta, sest pole puid. Ööseks aetakse ka loomad onnidesse ja karjased ise magavad samas, naridel lae all, kus on soojem.

Kiltmaade servadel ja mägede jalameil on hajali kunstlikult niisutatavad põllud ja aiad. Vesi juhitakse siia mägiojadest. Oaaside lähedale on kasvanud linnad. Neist on tähtsaim Ankara, kiiresti kasvav Türgi uus pealinn. Raudteede kaudu on ta ühenduses nii Istanbuli kui ka Ismiriga.

Peamisi jooni majandusest ja poliitiline kord.

Türgi on põllumajanduslik riik. Suurim osa ta rahvastikust on talupidajad, väikeperemehed, kes töötavad kodus valmistatud sahkade ja kõblastega. Paljud talunikud on mõisnike maade rentnikud. Türgi väliskaubanduses on suur tähtsus eriti tubakal, puuviljadel ja puuvillal. Nüüdisajal Türgi valitsus ehitab paljudes kohtades uusi niisutuskanaleid.

Tööstus on vähe arenenud. Türgi linnades, eriti Ismiris ja Istanbulis, on palju käsi- ja kodutöölisi, kes valmistavad käsitelgedel türgi vaipu ja muid siidi- ja villasaadusi. Kuid nüüd on ka Türgis juba asutatud suurtööstusi (tekstiil- ja suhkruvabrikuid).

Reale uutele Türgi tööstustele ja vabrikutele on masinad ja teljed valmistatud Nõukogude Liidu masinaehitusvabrikuis. Meie oleme üldse toetanud mitmeti Türgit tema riikliku suurtööstuse loomisel.

Mitme sajandi jooksul oli Türgi sultanite ikke all ja alates XIX sajandist allus võõramaistele kapitalistidele. Kuid pärast Maailmasõda murdi nii sultani kui ka võõraste kapitalistide võim rahvuspartei (kodanliku) juhtimisel, kelle eesotsas seisis 1938. a. surnud Türgi Vabariigi president Mustafa-Kemal Atatürk.

See partei teostas Türgis rea uuendusi, muuseas võttis ta kirikult ära riigi toetuse, vabastas naise kohustusest kanda näolooi, asutas ilmalikud koolid, asendas keerulise araabia tähestiku märksa lihtsama ladina omaga.

Põhiseaduse järgi on võim Türgi Vabariigis Rahvuskogu käes, kes annab seadusi ja valib presidendi. Valitsev rahvus-vabariiklik partei toetub kodanlusele ja jõukamale talurahvale.

Türgi pealinn on **Ankara**, kus asuvad president, valitsus ja Rahvuskogu.

Harjutusi kaardil. Missugused mered ja väinad piiravad Türgit? Missugused sadamad tal on Bosporuses ja Egeuse meres? Missugused teed viivad neist sadamaist Ankarasse, Türgi pealinna? Missugused riigid ja asumaad piiravad Türgit? Missugune on Türgi ja NSVL piir?

Hiina.

Pindala — 10 milj. km². Rahvaarv — 450—475 milj. inimest.

Pindala poolest Euroopaga võrdne laialdane Hiina riik ulatub Pamiirist Vaikse ookeanini ja Amuurist Indo-Hiinani. Ta koosneb **Hiinast** [„keskriik“] kitsamas mõttes, **Sise-Mongooliast**, **Tiibetist**, **Hiina-Turkestanist** [Sinkiang] ja **Mandžuriast**, milles praegu valitsevad Jaapani imperialistid. Hiinas elab 450—475 milj. inimest ja neist enamik Hiina „keskriigis“.

Vaatleme esmalt Hiina „keskriiki“ ja siis teisi Hiina riigi osi.

Asend ja piirid.

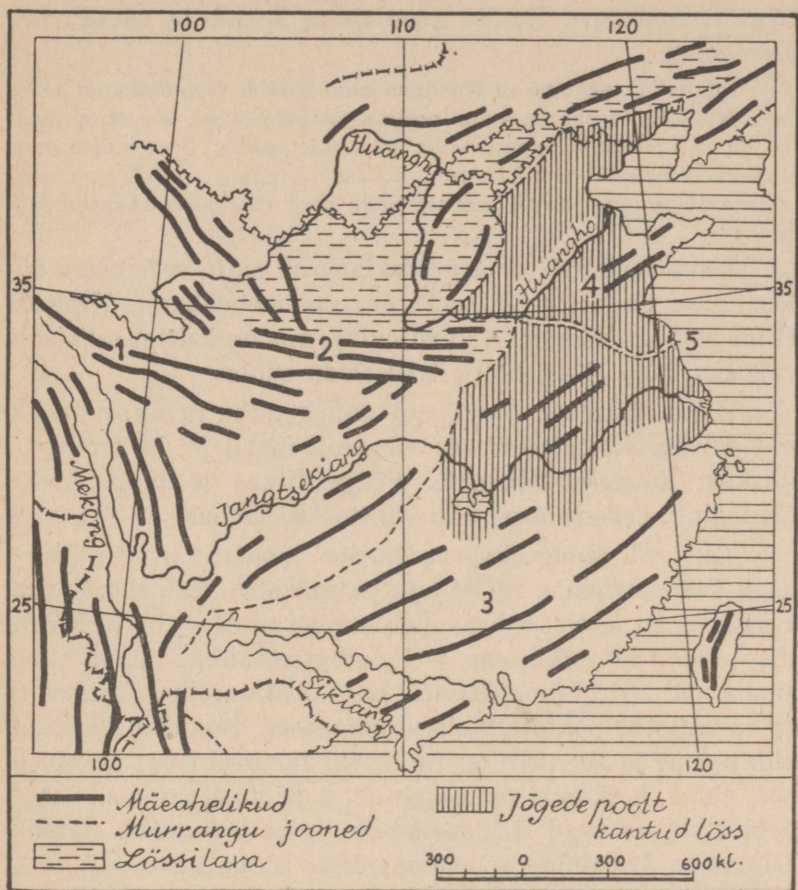
Hiina asetseb Aasia kaguosas ja on piiratud Vaikse ookeani meredest. Aasia siseosadest eraldavad teda kõrged mäed ja kõrved. Seetõttu ongi mereteedel Hiina suhtes suur tähtsus. Tähtsaimad sadamad on — **Šanghai, Tientsin ja Kanton**. Neist väljuvad teed põhja — Jaapanisse ja NSVLiitu, itta — Põhja-Ameerika Ühendriigesse ja Kana-dasse, lõunasse — Austraaliasse ja Indiasse. Mereühendus Euroopaga toimub läbi Suessi kanali.

Peamisi jooni loodusest.

Hiinas on väga palju mäeahelikke. Ühed neist on Tiibeti mäestike jätkud ja kuuluvad Aasia suurte kurdmäestike vöötmesse. Nad tõstavad oma valged harjad üle lumepiiri, mis seal on 4,5 km kõrgusel. Niisugune on, näiteks, **Kuenluni** ahelik. Ta jätkuks on madalam **Tsinlingi** ahelik. Teine osa mäestikest on murrangulised pangasmäestikud. Nad läbivad Lõuna-Hiinat, suundudes piki Vaikse ookeani rannikut. Astangud levivad piki ahelikke. Neid mööda toimusid kunagi murrangud.

Mida enam läheneme ookeanile, seda madalamaks muutuvad mäed. See on seletatav kogu Aasia ranniku alanemisega. Hiina mägede ilme on karm — kõikjal nad koosnevad paljast kaljust ja kivirahnudest. Kunagi neid katnud metsad on peaaegu täiesti maha raiutud ja vihmad on maha pesnud nõlvult mullakihigi.

Põhja-Hiinas on mägesid vähem. Tsinlingist põhjas on kiltmaad, mis on kaetud kollase lössi lademetega. Mitmed teadlased eeldavad, et löss on tolmana siia kantud ja kandub ka praegu loodetuultega Mongoolia kõrbedest. Lössilademetete paksus nõlvul ja mõnedes orgudes ulatub kuni 500 m. Mägiojad ja jõed on uuristanud lössilademeisse sügavaid järsuseinalisi orge. **Huangho** jõgi ühes oma lisajõgedega

Joonis 16. Hiina kaguosa maapinnaehitus. Näidake Kuenluni mäestik ja ta jätk — Tsinling. Seletage, missuguse pinnasega on kaetud Hiina madalmik. Arvud kaardil tähendavad: 1 — Kuenluni mäestik; 2 — Tsinlingi mäestik; 3 — Lõuna-Hiina ahelikud; 4 — Šantungi mäestik; 5 — Huangho jõe vana säng.

uhab ära oma lössist kaldaid ja kannab oma mudases vees lössi **Hiina madalmikule**. Muutes oma sängi on Huangho aegade jooksul katnud terve selle madalmiku viljarikka

Lössimuda ga. Endise merelahena kerkib ta vaevalt üle merepinna.

Kuni 1852. aastani oli Huangho suue lähedal Jangtsekiangi suudmele. Nüüd on ta aga Šantungil poolsaarest põhja pool. See sāngi muutus oli seotud suurte uputuste ja muu viletsusega. Oma suudmealas Huangho veed sadestavad hulgana kollast muda, mis tekitab uusi saari ja madalikke ning värvib Kollase mere veed rannikust kaugelgi kollaseks.

Teine suur jõgi — **Jangtsekiang** on palju veerikkam kui Huangho, sest ta jõgikond on sademeterikkam. Kolmas Hiina jõgi on **Sikiang** („Pärlijõgi“), mis on kahest eelmisest väiksem, kuid siiski tähtis laevasõidu suhtes.

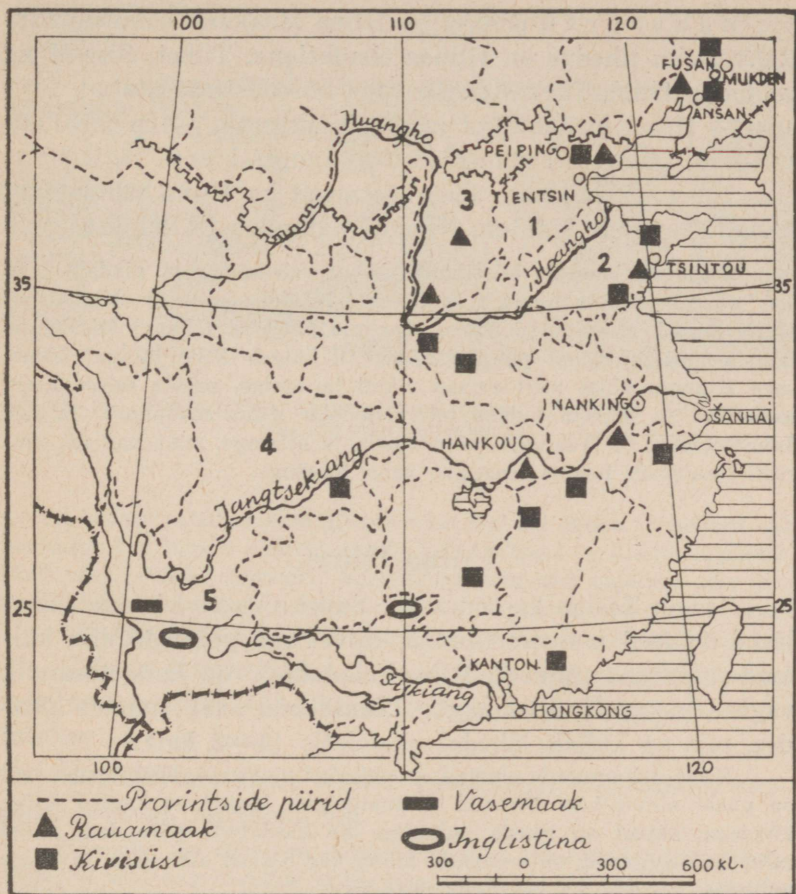
Hiina kliimale avaldavad suurt mõju **mussoonid**, mis suvel puhuvad Vaikselt ookeanilt mandrile ja kannavad niiskust kaugele sisemaale. Põhja-Hiinas on kliima kontinentaalne: sademeid on siin vähem kui lõunas.

Talvised Mongooliast puhuvad tuuled toovad külmust kogu Põhja-Hiinale, nii et siin paljud jõed kinni külmuvad. Peipingis on jaanuari keskmine temperatuur — 5° ja Kalganis — 15°. Suvi on kuum — Peipingi keskmine temperatuur juulis on 26°. Lõuna-Hiinas on lähistroopiline kliima ja ta on kaitstud põhjatuulte eest mägedega. Seetõttu kliima on siin pehme ja soe. Nii on Hankous, Jangtsekiangi keskjooksul, talve keskmine temperatuur + 3° ja Kantonis + 13°. Seetõttu kasvavad Lõuna-Hiinas igihaljad puud. Lõuna-Hiinas on apelsinide ja mandariinide kodumaa.

Pinnased on Hiinas väga viljakad: põhjas kollamuld, mis on tekkinud lössist, lõunas — punamuld, mis on tekkinud mitmete kivimite murenemisel niiskes lähistroopilises kliimas. ¹

Hiina mägede põues leidub mitmesuguseid maapõuevarasid. Pakse kivisõelademeid leidub mitmes provint-

¹ Ta punane värv on tingitud rauahapendite sisaldusest.

Joonis 17. Kagu-Hiina tähtsaimad maapõuevarad. Provintside nimetused: 1 — Hebei, 2 — Šantung, 3 — Šansi, 4 — Sõtšuan, 5 — Junan.

sis üsna suures ulatuses ja sageli koos rauamaagiga, nii näiteks Šantungis. Värvilisi metalle — vaske ja inglistina — leitakse mitmeis paigus. Üldiselt on Hiina maapõuevarade poolest esimesi maid maailmas.

Rahvaarvu poolest on Hiina Maakeral esimene riik. Rahvastiku tihedus on Hiinas ebaühtlane. Tiibet, Sise-Mongoolia ja Hiina-Turkestan on väga hõredasti asustatud. Idas aga — Hiina madalmikul ja jõgede orgudes — on maailma tihedaim inimeste asumisala: üksi Jangtsekiangi jõgikonnas elab 130 milj. inimest. Idas asetsevad ka Hiina tähtsaimad linnad: Šanghai, Kanton, Nanking, Hankou ja Peiping.

Harjutusi kaardil. Missugusel kohal rahvaarvu ja pindala poolest on Hiina teiste Aasia riikide seas? Näidake kaardilt eelmainitud Hiina linnad. Missugused mered ja riigid piiravad Hiinat? Missugune laiusjoon läbib Hiinat põhjas ja kus ta kulgeb NSV Liidus? Nime tage Hiinaga ühist piiri evivad riigid ja ütelge, mööda missuguseid mäestikke ja jõgesid kulgeb piir. Näidake Hiina madalmik. Jälgige Jangtsekiangi ja Huangho voolusuunda ja seletage, miks nad nii suu resti looklevad. Leidke Huangho vana jõesäng.

Põhja-Hiina.

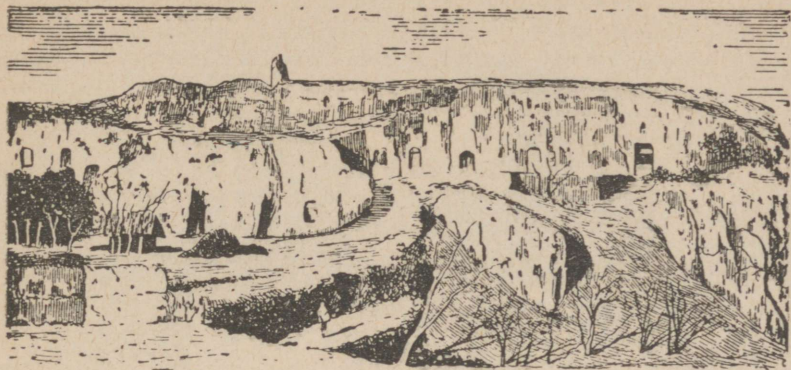
See on lössiga kaetud maa. Suvel niisutavad teda rikkalikud suvised mussoonvihmad, talvel aga puhuvad siin külmad tolmuised tuuled. Hiina madalmik on lame tasandik väga arvuka elanikkonnaga. Elanikkond asub suurtes küla des, mis on küllalt lähedal üksteisele (1—2 km).

Hiina talupoegade elamud on ehitatud savist — lössist ning neil on puust ainult hõre sõrestik ja tugipalgid. Majad on kaetud telliskividega, aknad on tiheda paberiga üle kleebitud; põrandad, millel talupojad magavad, on muldsed. Mõisnikud elavad aiakesega ja kõrge müüriaga piiratud kahekordseis majades.

Oma väikesi põlde väetavad talupojad hoolega inimese väljaheidetega ja köögijätiste kompostiga. Jõukamad talunikud harivad põldu vanaaegsete härgadest veetavate sahkadega; enamik talurahvast aga kaevab maad käsitsi labidate ja kõblastega.

Põhja-Hiinas külvatakse peamiselt nisu, hiigla-pöörishirssi — gaoläni ja sojauba.

Ubadel on suur tähtsus külvikordades, sest nad rikastavad pin nast lämmastikuga. Peale selle on neil suur tähtsus toitlustamises, sest nad sisaldavad rohkesti valku ja rasva.

Joonis 18. Põhja-Hiina koobaselamud lössis. On näha ainult uksi, aknaid pole neil olemas.

Ubadest valmistatakse Hiinas kuni 400 eri rooga. Rohelised oad nopitakse ära juba 6 nädalat pärast külvi, küpsed — 8 nädala pärast. Neid vees peeneks hõõrudes valmistavad hiinlased oapiima, mis sarnaneb lehma piimaga; nendest saab ka hapupiima ja juustu; kuid kõige tähtsam, mida ubadest saadakse, on oavõi, mis asendab koorevõid.

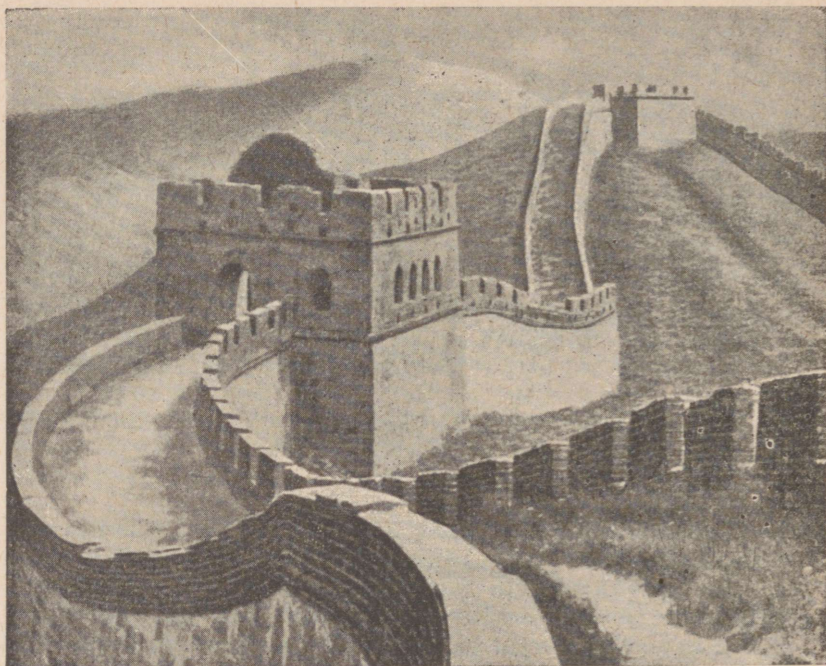
Veiseid kasvatatakse Hiinas väga vähe, sest sarvloomile on seal liiga vähe karjamaid ja niite. Rohkesti kasvatatakse sigu ja kanu.

Enamik talunikest tegeleb aiandusega, kasvatades kapsaid, naereid, kartuleid jm.

Huangho jõe ääres on suured maa-alad läbistatud niisutuskanalitega ja seal kasvatatakse peale nisu ja ubade ka riisi ja puuvilla.

Huangho jõe kaldaid servavad tugevad tammid, sest ta säng on muda settimise tagajärjel kõrge ja veepind on kõrgemal ümbruse põldude tasapinnast. Igal aastal võtavad saja tuhanded inimesed sealt settinud muda, tassivad seda välja suurte koppadega ja kindlustavad sellega tamme. 1935. a. algul murdis Huangho tammid läbi ja pöördus oma vanasse sängi, ujutades üle 4000 km² ülesharitud põlde; tammid parandati, kuid uute läbimurrete hädaoht püsib.

Põhja-Hiina kiltmaad on peaaegu niisama hästi haritud kui Hiina madalmik. Kiltmail levivad kõikjal gaoläni, hirsu, nisu ja oa kultuu-

Joonis 19. Suur Hiina müür Põhja-Hiina mägedes. Näidake see kaardilt (joonis 16 ja 17).

rid, mis leiduvad hoolega haritud väikeste maalappide peenrail. Kuid elanikkond pole seal nii tihe. Paljud külad on asutatud järskudele lössinõlvakuile, kus hiinlased elavad majade asemel lössikoopais.

Neil maa-aluseil elamuil puuduvad sageli aknad ja on ainult orgu avanevad ukсед. Neis on pime, kuid seevastu soe, eriti talvel, kui kiltmail möllavad kõledad tuuled, keerutades üles lössitolmu-pilvi. Koobasasulad levivad sageli mitme kilomeetri ulatuses; neis võivad elamud asetseda mitmekordselt üksteise kohal.

Mida kaugemale läände, seda kuivemaks muutub Põhja-Hiina loodus, ja haritud põllud asenduvad siin karjamaadega, kus hiinlased kasvatavad lambaid ja veiseid.

Hiina ja Sise-Mongoolia piiri lähedal asetseb Suur Hiina müür, mille pikkus on üle 2000 km. See ehitati üle 2 tuhande aasta

tagasi kaitseks sõjakate kolijate-mongolite kallaletungide eest. Müür on ehitatud kahest kõrvutiseisvast kivi- või telliskiviseinast, millede vahe on täidetud mullaga; müüris on hulk valvuritorne ja mõnda kohta on ehitatud massiivsed väravad. Selle müüri sõjaline tähtsus on juba ammu kadunud ja ta on kohati lagunenuki.

Kiltmaa idaserval Hiina madalmikus asetseb suur linn **Peiping**, endine Hiina pealinn.

Peiping koosneb kahest osast: lõunas — hiina osa ja põhjas — mandžuuria osa; kumbki neist on ümbritsetud müüri-ga, kuid viimaseil aastail on Peiping jõudsasti neist müüridest välja kasvanud. Raudteed, mis ühendasid Peipingi Tientsini, Kalgani ja Hankouga, andsid suure hoo ta kaubandusele. Ta tänavaile ilmusid pisikeste hiina stiili puumajakeste vahele suured kivimajad euroopalike äride ja konto-ritega.

Peale Peipingi on Põhja-Hiinas palju linnu, kus elab mõniküm- mend tuhat inimest, peamiselt käsitöölisi ning väikekaupmehi. Need linnad on vanad ja sageli müüri-ga ümbritsetud.

Põhja-Hiina tähtsaim sadam on Tientsin. Raudteed ühendavad teda Peipingi ja Nankingiga.

Kesk-Hiina.

Peamine Kesk-Hiina osa on J a n g t s e k i a n g i jõgi- kond, kus elab 200 milj. inimest. See rahvastik on koondunud peajõe ja ta lisajõgede kaldale.

Siin laiuvad piki jõekaldaid riisipõllud, mis sarnanevad laialdaste soodega; nad katavad kõik madalamad kaldad. Kõrge- maile oruveerudele on ehitatud terrassid, mida niisutatakse mägiojade vetega ja kus samuti kasvatatakse riisi. Ülalpool riisiterrasse levivad kõikjal nõlvul teepõõsa-aiad ja mooruspuu-istandid.

Jõgedest eemal puuduvad Kesk-Hiinas asulad peaaegu täiesti, sest terve ala võtavad enda alla kaljused mäed, kus puudub pinna- kate. Jangtsekiangi alamjooksul on terve org, mis siin on kümnete kilomeetrite laiune, läbistatud niisutuskanalite võrguga ja kaetud üleni riisi- ja puuvillapõldudega. Pikad tuhande aasta vanused tam- mid kaitsevad neid põlde jõe ja mere üleujutuste eest.

Jõe org on siin vaevalt mõni meeter üle merepinna.

Jangtsekiangi jõgi pole mitte ainult Kesk-Hiina põldude niisutaja, vaid ta on ka pealiiklemistee. Tuhanded aurikud ja kümned tuhanded paadid — džonkid ujuvad jõel aasta läbi. Välismaised merelaevad tulevad kuni 1000 km kauguseni suudmest.

Jangtsekiangi merre suubumise kohal, laevasõiduks kõlvulisel kanalil asetseb **Šanghai** — suurim Hiina linn ja ühtlasi suurim sadam Vaikse ookeani rannikuil. Temasse saabuvad kõikide riikide laevad, tuues Hiinasse kangaid, masinaid jm. ning viies välja toorpuuvilla ja siidi. Suurim osa Hiina väliskaubandusest toimub Šanghai kaudu.

Üks osa linna on vallutatud välismaiste imperialistide poolt ja meenutab Lääne-Euroopa või USA linnu: laiad sirged tänavad, hulk autosid, parke, välismaa kapitalistide losse, mitmekordseid maju ja toredaid ärisid. See linnaosa (setlment) on piiratud okastraattõkkega ja teda kaitseb välismaa politsei. Hiinlastele on pääs sinna takistatud. Teisel pool tõket algab hiina linn kitsaste ja räpaste tänavatega. Siin vireleb kõige suuremas kitsikuses hiina vaesus.

Šanghai ümbruses asetsevad suured puuvilla- ja siidivabrikud, mis kuuluvad välismaalastele. Neis töötavad saja tuhanded hiina töölised.

Šanghaist lääne pool asetseb Jangtsekiangil **Nanking**, Hiina pealinn, ja Jangtsekiangi keskjooksul **Hankou** — tähtis tee väljaveo sadam ja Hiina metallitööstuse keskus.

Lõuna-Hiina.

Lõuna-Hiina asetseb Lõuna-Hiina merre voolavate jõgede jõgikonnas. Suurim neist on **Sikiang**, mille suudmes asetseb **Kantoni** linn.

Loogelised mäeahelikud ja sügavad jõeorud vahelduvad Lõuna-Hiinas.

Madalate mägede nõlvad on siin muudetud terrassideks, kuhu on asutatud teeistandikud, istutatud mooruspuud ja haritud aiad maa-

pähkli, magusa kartuli jt. külvidega. All orgudes on kõik alad riisi-, suhkru- ja banaanisalude all.

Tuhanded väikeasulad levivad hajali Lõuna-Hiina orgudes. Kitsad, vaevalt 0,5 m laiused jalgrajad viivad istandike, aedade ja riisipõldude vahelt külast külasse. Et vihm rada laiali ei uhaks, kinnitatakse teda äärekivide reaga. Reisijaid ja raskusi kannavad seljas erilised kandjad või lükatakse neid omapärasteil ühe rattaga kärudel. Jõgedel ujuvad kerged paadid ja samuti ka metsamaterjalide parved, mis on maha raiutud ülemjooksu alas.

Lõuna-Hiina mererannik on kivine ja järsk, mis moodustab hulga lahti. Siin on ka rohkesti töölisasulaid.

Kümne tuhanded džonkid purjetavad piki Lõuna-Hiina rannikut; siit mööduvad ka välismaiste aurikute teed. Mereranniku lähedal asetsevad Lõuna-Hiina suurimad linnad. Neist suurim — Kanton asetseb Sikiangi jõe suudmes.

See on meresadam ja hiiglasuur kaubanduse ja käsitööstuse linn. Temas on hiinlaste ja välismaalaste pangad, äride kontorid, kes juhivad Lõuna-Hiina kaubandust; temas elavad tuhanded käsitöölised ja toodavad Hiina talunikele kangaid, riideid, jalanõusid jm.

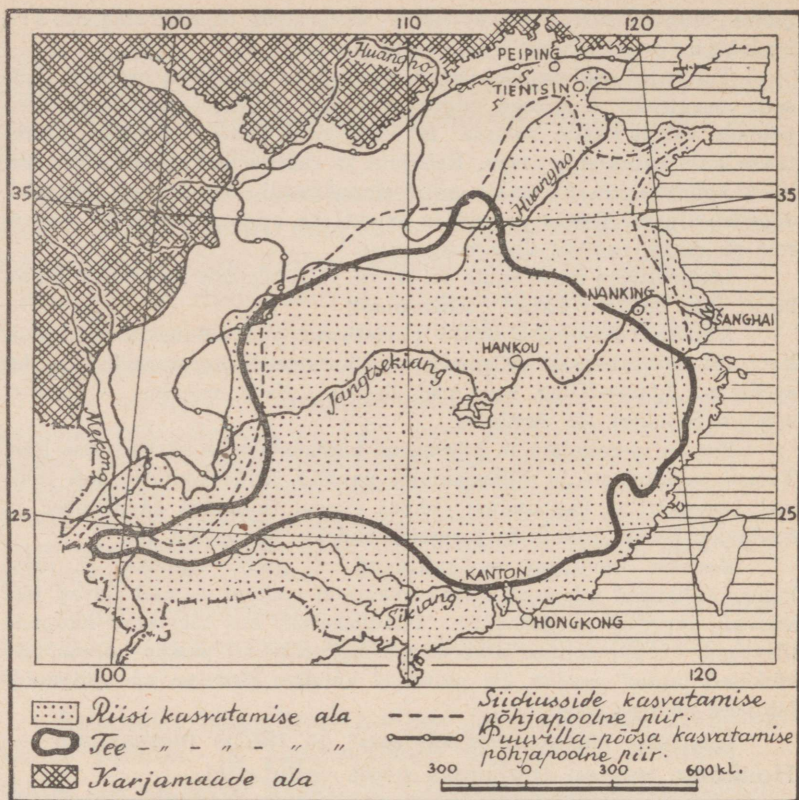
Kantoni ümbrusse on kuhjunud nii palju elanikke, et neist kümne tuhanded inimesed kuivale maale ei mahugi — nad elavad jõel seisvail parvedel ja džonkides. Paadimeestel, kes tegelevad kaupade üleveoga, on perekonnad alati kerge õlgkatuse all paadis kaasas. Et väikesed lapsed paadist üle parda ei kukuks, seotakse nad jalgupidi lühikese nööriaga kinni.

Kantoni vastas asetseb saar ja tähtis meresadam — **Honkong**, mis on Inglismaa poolt vallutatud.

Harjutusi kaardil. Nimetage Kesk- ja Lõuna-Hiina tähtsaimad jõed. Nimetage tähtsaimad linnad ja sadamad. Nimetage Kesk-Hiinas kasutatavad kultuurtaimed. Näidake, mille poolest erineb Kesk-Hiina maapinnaehitus Lõuna-Hiina omast.

Peamisi jooni majandusest ja poliitilisest korrast.

Hiina on iidse kultuuri maa. Juba ürgseist aegadest, tuhandeid aastaid enne meie ajaarvamist, arenes seal põlluharimine kunstliku niisutuse abil, riisi kultiveerimine peenrail, siidiussikasvatus, metallide töötlemine, portselannõude valmistamine jm. Kompass ja püssirohi on Hiina leiutused.

Joonis 20. Kagu-Hiina kultuurtaimede ja karjamaade kaart.

Kuid tänapäeva Hiina kultuur on palju maha jäänud Euroopa omast.

Selle mahajäämise põhjused on: esiteks võraste imperialistide surve, kes püüavad orjastada hiina rahvast ja oma relvade jõuga teha Hiinat oma asumaaks, ja teiseks oma feodaalide-mõisnike ja kurnajate surve, kes püüavad hoida rahvahulki harimatuses ja vaesuses.

Hiina tähestik ei koosne häälikuist, vaid mitme tuhandest märgist — hieroglüüfist, mis võivad tähendada nii terveid sõnu kui ka

terveid lauseid. Neid ära õppida suudavad ainult jõukate vanemate lapsed, kel on võimalus tasuda pikaajalise õppeaja eest; ülejäänud mass õpib lugema ainult väikest osa neist hieroglüüfist. Lihtsustatud tähestiku tarvituselevõtt võiks märgatavalt edasi viia hiina rahva haridust, kuid see näib ohtlikuna ja seepärast hoidutakse sellest, mitte ainult Hiinas, vaid isegi Jaapanis.

Valitsusvormilt on Hiina vabariik. Valitsus moodustatakse valitseva partei — Kuomintangi poolt.

Hiina on suurim põllumajanduslik riik. Valdav enamik rahvast — üheksa kümnendikku — elab küla-des. Viljakad lössi- ja punamulla-pinnased, mussoonvihmad, veerohked jõed, mis sobivad kunstliku niisutamise sead-meiks — kõik need looduslikud tingimused on väga soodsad põllumajanduseks. Hiinlased on juba ürgajast saadik osavad põllupidajad. Kuid samuti kui kõik teised majandus-harud, on ka Hiina põllumajandus väga madalal tasemel. Masinaid ja mineraalväetisi ei kasutata. Tööloomi on väga vähe. Kõik põllumajanduslikud tööd teevad hiina talupojad käsitsi.

Põhja-Hiinas on peamisteks kultuurtaimedeks soja-uba ja hirss. Lõuna pool kasvatatakse riisi, teed, puuvilla ja muid lähistroopilisi taimi. Viimasel ajal langes Hiinas teetoodang tunduvalt.

Pärast uputusi või põuda möllab talurahva hulgas nälg, millesse igal aastal sureb hulk inimesi.

Tööstus on Hiinas vähe arenenud. Rikkalikke kivi-söe- ja rauamaagi-lademeid alles hakatakse kasutama. Nende tagavarade poolest on Hiina esimesi maid maailmas, aga kasutamise suhtes — viimaseid. Ainult mõnes paigas, pea-miselt Šantungi mäestiku jalamil ja Hankou ümbruses, on asutatud enamikus välismaiste kapitalistide poolt maagi- ja kivisöekaevandusi ning metallide sulatusahje.

Enim on Hiinas ehitatud tekstiilvabrikuid, mis valmistavad riidet hiina puuvillast ja siidist. Selle tööstuse

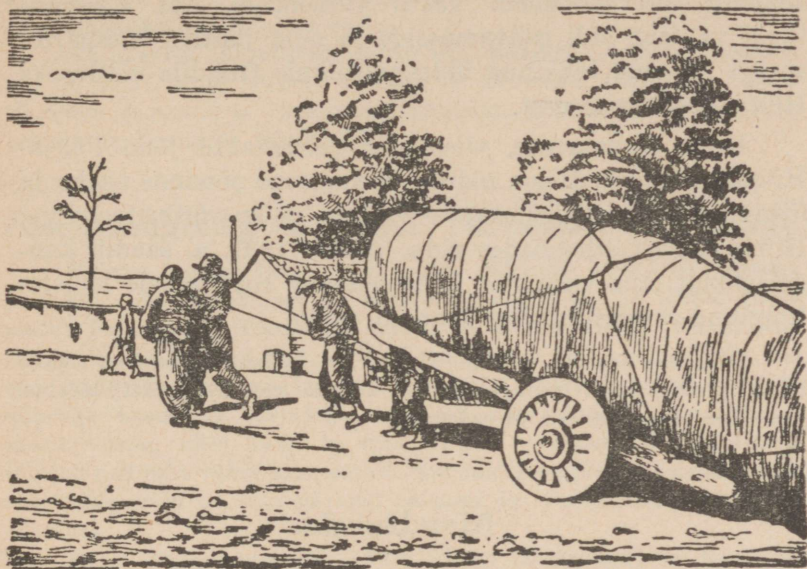
Joonis 21. *Suur Kanal Hiinas*. Leidke see Hiina kaardilt. Inimesed paadis on kalurid, linnud — kormoranid. Nad sukelduvad vette, püüavad kalu ja toovad neid paati. Hiinlased seovad nende kaelad kinni, et takistada neid kalu alla neelamast; jaapanlased panevad kormoranidele samaks otstarbeks ümber kaela raudvõrud.

keskuseks on Šanghai, kus suurtes välismaalaste vabrikuis töötavad saja tuhanded hiina töölised. Sääraseid suuri vabrikuid on Hiinas vähe ja need on alles hiljuti ehitatud. Kõrvuti nendega püsib Hiinas suureulatuseline kodutööstus. Miljonid kustarid ja käsitöölised valmistavad käsitelgedel kangaid, õmblevad riideid, jalanõusid jm.

Hiina töölistel on äärmiselt madal töötasu ja sealjuures 14—16-tunnine tööpäev.

Liiklemisteed on Hiinas vähe arenenud. Põhja-Hiinas on teid kahe rattalistele vankritele, kuid paljud teedest on nii korraldamata, et pole parandust näinud vist mitu sajandit. Peamiselt rikšad veavad neil koormaid. Raudteid on Hiinas suhteliselt vähe ehitatud — nende üldpikkus on 12 000 km, s. o. kaks korda vähem kui väikeses Jaapanis. Enamik neistki kuulub välismaalastele.

Laevaliiklus nii merel kui ka jõgedel on hästi arenenud. Kümne tuhanded paadid ja purjekad ujuvad piki rannikuid, mööda jõgesid ja Suurt Kanalit, mis ühendab Tientsini Nankingiga. Mere-

Joonis 22. Hiina riksad veavad kahe rattalist vankrit mööda Peipingi tänavat.

aurikud sõidavad üles mööda Jangtsekiangi kuni Hankouni, väikesed merelaevad aga veelgi rohkem.

Välismaised imperialistid — jaapanlased, inglased, ameeriklased, prantslased jt. — on haaranud endi kätte paljud Hiina sadamad, raudteed ja maapõuevarad. Neile kuulub ka tähtis osa Hiinas olevaid tööstusi. Peale selle veavad välismaalased Hiinasse suurel hulgal oma tööstussaadusi ja veavad välja kivisütt, maaki, puuvilla ja siidi.

Rõhutud töölisklass ja talupojad peavad Hiina kommunistliku partei juhtimisel revolutsioonilist võitlust nii välismaise kapitali kui ka oma mõisnike ja kapitalistide vastu. Hiina töölised ja talupojad löid Hiina Punaarmee. Kui Hiina ees kerkis ülesanne kõikide jõudude ühendamiseks

Jaapani interventsiooni vastu võitlemisel, siis Kuomintangi valitsus pidi rahvamasside ja neid juhtiva kompartei survele toetuma tekkinud üldrahvuslikule frondile võitluseks Hiina iseseisvuse eest.

Hiina Punaarmee, viies oma relvastatud jõud Põhja-Hiinasse, ühines Hiina üldiste relvastatud jõudude osaks ja liitus jaapanlasist-vallutajate vastase ühise võitlusfrondiga. Hiina rahvas, tihendades ridu, võitleb 1937. a. saadik kangelaslikult oma vabaduse ja iseseisvuse eest temale kallale tunginud imperialistliku Jaapani vastu.

Harjutusi kaardil. Leidke kivisöö ja rauamaagi poolest rikkad Hiina provintsid. Nimetage linnad, kus on arenenud tekstiiltööstus. Nimetage Hiina veeteed ja sadamad.

Mandžuuria.

Mandžuuria asetseb Hiina kirdeosas ja teda piirab põhjast NSV Liit. Pärast Mandžuuria vallutamist jaapanlaste poolt 1932. aastal ta nimetati ümber Mandžukuo'ks, s. o. Mandžuuria riigiks. 1933. a. Jaapan liitis temaga uuesti vallutatud Sise-Mongoolia idaosa. Selle „riigi“ üldpindala on 1300 tuhat km². Rahvaarv on umbes 40 milj. inimest.

Mandžuuria lõunaosas, Liauho jõe ümbruses, leidub viljarikkaid, lössiga kaetud ja mussoonvihmadest niisutatavaid põlde. Väga viljakas on ka Kesk-Mandžuurias asetsev madalik, kus voolab **Sungari**, Amuuri lisajõgi. Siin vahelduvad põllud alles üleskündmata mustmulla-rohtlatega. Mäestikud, mis ümbritsevad Mandžuriat, **Suur-Hingan** — läänes, Väike-Hingan ja teised, on kaetud metsaga. Maa-pöues leidub rikkalikult kivisütt, rauamaaki ja kuld.

Mandžuuria rahvastik koosneb hiinlastest, kes on asustanud Liauho ja Sungari oru ja harivad hoolega oma põlde. Siin kasvatakse hiiglahirssi (gaoläni), sojauba, magunat ja tubakat. Mägimetsades hulguvad tänapäevalgi tunguunid ja teised rahvad, kes peavad jahti soobleile, nugiseile ja tiigreile.

Jaapan valmistub Mandžuurias pealetungiks Nõukogude Liidule. Selleks ta arendab seal aerodroomide (lennuväljade) võrku, ehitab

uusi raud- ja autoteid. Mandžuuria rahvas võitleb partisanide rühmade näol jaapanlaste-vallutajate vastu.

Mandžuuria tähtsaimad linnad on: **Mukden** — endine pealinn, mis on ümbritsetud kõrgete müüride ja tornidega, **Harbiin** — tähtis jõesadam Sungaril ja raudteede sõlmpunkt, ja **Sinking** — praegune pealinn ja raudteede sõlmpunkt.

Sise-Mongoolia ja Hiina Turkestan (Sinkiang).

Mõlema nende Hiina riigi osade läbimõõt kokku on peaaegu 4000 km. Idas Sise-Mongoolia ühineb Põhja-Hiinaga ja läänes Hiina ulatub Pamiirini ja Tienšanini, kus ta piiriks on NSVL. Tervet seda suurt maa-ala haarab kuivrohtlate, poolkõrbede ja kõrbede vööde, kus rändavad mongolid oma hobuste, lammaste, veiste ja vahel ka kahe küüruga kaamelite karjadega. Alatiselt nad rändavad ühelt karjamaalt teisele, viies kaasa ka oma elamud — vildist jurta'd. Aastas läbivad nad mitu tuhat kilomeetrit. Karjandus on peaaegu nende ainus tegevusala. Nad on suurepärased ratsurid ja armastavad ratsutamisvõistlusi.

Hiina Turkestanis ehk Lääne-Hiinas (Sinkiangis) on kogu elu koondunud oasidesse. Need asetsevad jõgede kaldail, mis algavad Tienšani ja Kuenluni mäestikust. Need mäestikud on kaetud igilumega, mis toidab hulga jõgesid, näiteks Tarimi ja Ili jõge. Tarimi ja ta lisajõgede kaldail elavad oasides türki rahvad. Kaevatud kanalite (arõk'ite) kaudu nad juhivad vee oma põldudele ja aedadesse. Siin kasvatatakse nisu, puuvilla, arbuuse, kõrvitsaid ja mitmesuguseid puuvilju: aprikoose, virsikuid jm. Kuid kus lõpevad kanalid, seal lõpevad aiad ning põllud ja algab kõrb.

Hiina Turkestani tähtsaimad linnad on: **Urumtši**, Kašgar, Džarkent — samanimelise jõe (Tarimi allika) kaldal, ja Kuldža — Ili jõe ääres.

Tiibet.

See on Maakera kõrgeim kiltmaa (välja arvatud Pamiir). Seal on mäeahelike-vahelised orud, mis levivad läänest itta, sajandite jooksul täitunud mägedelt mahavarisenud klibu ja kividega.

Neid ei uheta ega pesta laiali jõgede poolt, sest seal on väga kuiv kliima. Ainult kehv rohi katab Tiibeti mägede nõlvu ja kiltmaid.

Metsa pole peaaegu kusagil. Orgudes on palju järvi, näiteks **Kuku-nor** ja **Tengri-nor**, kuid peaaegu kõik Tiibeti järved on soolased.

Tiibeti põhjaosas, Kuku-nori järve ümbruses, elavad mongolid, mujal tanguudid ja tiibetlased. Tanguudid on kolijad-karjapidajad; peale lammaste ja hobuste kasvatavad nad ka mägihärgi — jakke. Neil nad ratsutavad või asetavad nende selga pakke, milledega jakid kergesti tõusevad mägedele või laskuvad mööda jäätunud nõlvu oma kapjadel nagu uiskudel. Tanguudid elavad telkides, mis on valmistatud mustast jakkide villast. Tiibetlased on enamikus paiksed elanikud. Mägede-vahelistes orgudes nad kasvatavad otra ja elavad kivimajades.

Põllupidamine on arenenud ainult madalamais alades, näiteks Brahmaputra jõe oru selles osas, kus ta voolab Himaalaja ja Trans-Himaalaja vahel. Siin asetseb ka Tiibeti pealinn **Lhasa**.

Viimaseil aastail on saanud Tiibetis suure mõjuvõimu inglased, kes sinna tungisid lõunast, Indiast.

Jaapan.

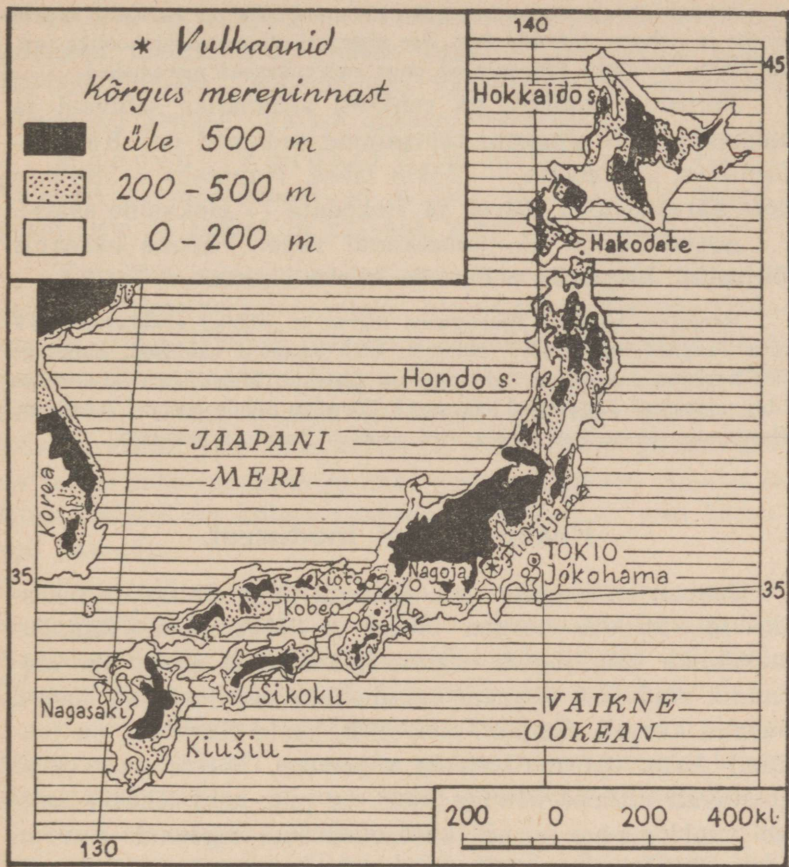
Pindala — 382 tuhat km². Rahvaarv 69 milj. inimest (Koreata).

Asend ja ranniku liigestus.

Jaapan haarab peaaegu kõik saared, mis asetsevad piki Aasia idarannikut. Neist on tähtsaimad: **Jaapani** saarestik, kuhu kuuluvad **Hondo** ehk **Honšiu**, **Šikoku**, **Kiušiu**, **Hokkaido** jt. saared, **Kuriili** saarestik ja tuhanded teised väiksemad saarestikud ja saared.

Jaapani saarestik moodustabki õieti päris-Jaapani; teised saared, samuti ka Korea, on ta asumaad.

Jaapani asend saartel, ta hästi liigestatud rannik, aasta läbi külmumata mered, tihedasti asustatud Aasia mandri lähedus — kõik see meenutab Inglismaad Euroopa lääne-rannikul.

Joonis 23. Jaapani pinnaehitus. Näidake Hondo ja Hokkaido saare kõige mägisemad alad. Leidke Fudžijama. Kui palju madalmikud Jaapani saarestikus haaravad maad? Kus on kõige suurem neist? Mõõtke ta laius.

Ranniku liigestuselt ületab Jaapan isegi Suur-Britannia: tema sisemaal pole kohta, mis oleks merest kaugemal kui 100 km. Eriti kääruline on Jaapani sisemere randjoon Šikoku, Hondo ja Kiušiu vahel.

Jaapani sisemeres on sadasid pisisaari, mis on kaitstud suurte lainete ja ookeani tormide eest. See sisemeri oli meresõidukooliks jaapanlastele, mistõttu jaapanlased ongi suurepärased meremehed.

Jaapani rannikuil on rohkesti sadamaiks sobivaid ja mugavaid lahti. Jaapani tähtsaimad sadamad on: **Kobe** — sisemeres, **Jokohama** — Tokio lahes, Nagasaki — Kollase mere ääres Kiušiu saarel, ja Hokodate — Hokkaido saarel.

Asend 30. ja 45. laiuskraadi vahel Vaikses ookeanis põhjustab Jaapanile pehme ja niiske kliima.

Harjutusi kaardil. Missugused mered ja väinad eraldavad NSV Liitu Jaapani valdustest? Näidake kõik Jaapani valdused, nimetage talle kuuluvaid saari ja teda uhtvaid meresid. Missuguste laiusjoonte vahel asetsevad Jaapani 4 peasaart? Võrrelge nende asendit Itaaliaga. Missugune rahvarikas Aasia riik asetseb Jaapani lähedal?

Peamisi jooni loodusest.

Jaapan on mäGINE maa. Enamik ta pindalast on mäestike all, millede kõrgus tõuseb 3—4000 m-ni. Ranniku madalmike ning jõgede orgude kohta tuleb ainult üks kolmandik pindalast. Jaapani mäeahelikke moodustavad noored tõusnud kurrud. Jaapani saarestik, peale Kuriilide, on tekkinud Aasia idarannikmaade vajumisel. Murrangute lõhed läbistavad mitmes suunas saari ja piki neid lõhesid asetseb vulkaane — nii kustunuid kui tegevaid. Suurim neist **Fudžijama** (3778 m) asetseb murrangute joonel, mida nimetatakse „Suureks vaoks“ ja mis risti läbistab Hondo saart (joon. 23).

Jaapani saarestikus toimuvad sagedased maakoore kõikumised; igal aastal on mitusada maavärinat. Tugevaid maavärinaid juhtub kord 6—7 aasta jooksul; need põhjustavad suuri hävinguid ja viletsusi. Nii 1923. a. maavärin hävitas tublisti Jaapani pealinna Tokiot ja ta suurt sadamat Jokohamat. Hiiglavõimas merelaine varises (maa-

aluste tõugete tagajärjel) rannikmaale ja pühkis tuhanded inimesed merre. Üldse hävis 1923. a. maavärina puhul 170 000 inimest. Maavärinate kaasas käivad merepõhja vajumised Jaapani Vaikse ookeani rannikualas.

Maapõuevaradest ei ole Jaapani saared rikkad. Vähesed kivisöelademed on Kiušiu ja Hokkaido saarel; peale selle on naftat ja ka vase- ning rauamaake.

Kurošivo sooja merehoovuse ja mussoonide tõttu on Jaapani kliima pehme ja niiske. Ainult Jaapani saarte kirdeosa on külma **Ojašivo** merehoovuse mõju all. Hondo saarel valitseb lähistroopiline kliima. Talvel sajab küll lund, kuid see sulab ruttu. Lõunas kasvavad igihaljad puud, näiteks teepõõsas. Hokkaido saarel on parasvöötme kliima: seal on talvel paks lumikate ja suvi pole eriti palav. Šikoku ja Kiušiu saarel on kliima peaaegu troopiline — seal kasvavad palmidki.

Sademeid on Jaapanis aasta läbi: suvel toob neid mussoon Vaikselt ookeanilt ja talvel loodemussoon, mis puhub Aasia mandrilt ja küllastub niiskusest, levides üle sooja Jaapani mere, kuhu tungib Kurošivo hoovuse haru.

Suurt hävitust põhjustavad Jaapanis taifuunid, mis tulevad Vaikselt ookeanilt: nad uputavad meredel laevu, purustavad külasid ja linnu ning hävitavad viljasaake.

Jaapani saared on kaetud rikkaliku taimestikuga. Üle poole pindalast on metsa all, mis katab mägede nõlvu. Metsad koosnevad siin jaapani männist, nulust jt. Mäestike jalameil levivad igihaljad metsad kamripuudest, kameeliaist ja lakipuudest, millest saab suurepärasest lakki. Inimesed lähenevad lakipuudele suure ettevaatusega, sest need on mürgised ja võivad põhjustada ohtlikke paiseid.

Mitmel pool mäestike jalameil esinevad bambustihnikud. Bambust kasutatakse rohkesti majade ehitamisel ja mujal majapidamises.

Jaapani jõed on veerohked, kuid lühikesed ja kärestikulised. Nad on kõlbmatud laevatamiseks, kuid oma kärestike ja jugade tõttu sobivad elektrijõujaamade ehitamiseks.

Jaapani pinnaseks on põhjaosas mitte eriti viljakad leetmullad; lõunaosas lähevad nad üle punamullaks. Mõlemad pinnased vajavad rohket väetamist.

Rahvaarv Jaapanis vastab umbes Saksamaa omale (arvestades viimase 1938. a. piire), kuid rahvatihedus on Jaapanis palju suurem kui Saksamaal ning jääb selles suhtes suurriikidest ainult Inglismaast tahapoole. Elanike peamass asub Jaapanis piki mere rannikut. Enamiku rahvastikust moodustavad külades elutsevad talupojad.

Harjutusi tabelil¹ ja kaardil. Võrrelge Jaapani rahvaarvu Saksa, Inglise ja USA rahvaarvuga. Leidke kaardilt tabelis märgitud Jaapani linnad. Määrake silma järgi, mitmes osa Hondo saarest on madalmike all. Kui palju on seal üle 1000 m kõrgeid mäestikke. Nime tage Hondo naabersaared. Vaadake, kui sügav on Vaikne ookean Jaapani rannikul. Missugune jaanuarikuu isoterm läbib Hondo saart ja kus kulgeb ta Euroopas?

Missugused tuuled puhuvad Jaapanis jaanuarikuus? Miks see isoterm Aasia mandril pöördub põhja? Missugused tuuled puhuvad Jaapanis juulikuus? Kui palju on Jaapanis sademeid?

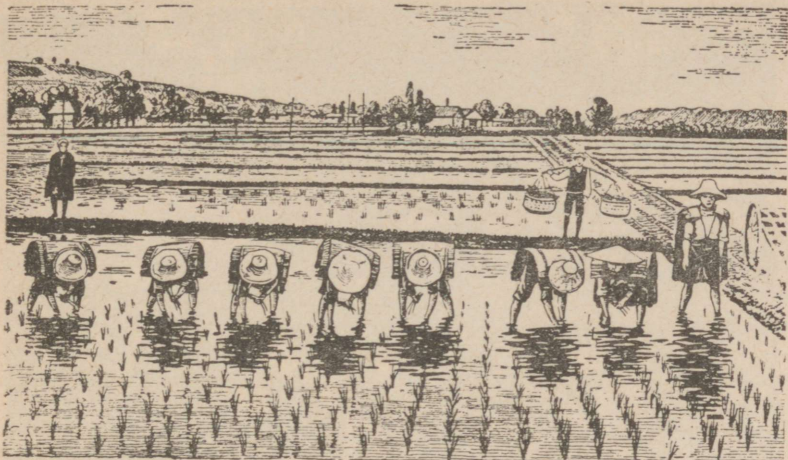
Hondo saar (Honšiu).

Suuri alasid Hondo saarel haaravad paljad kaljud, kuivad põõsastikud ja eriti riigi metsad, mida metsavahid hoolega valvavad. Kitsad mägirajad looklevad mäenõlvul puude vahel; inimesi elab seal vähe.

Seevastu eelmäestikud ja orud on tihedasti asustatud, kuni 1000 inimest ühel km². Alumistel mägede nõlvul on ehitatud terrassid, mida kasutatakse riisipõldudeks ja aedadeks; kõikjal suliseb mägiojade ja jõgede vesi, mida juhitakse kanalite kaudu põldudele ja aedadesse.

Jaapani talupojad, kaitstes end päikese eest laiade õlgkübaratega või valgete rättidega, töötavad riisipõldudel põlvini poris, haries neid kõblaste, labidate või ka paljaste kätega. Nad väetavad põlde

¹ Vt. lisa nr. 2 raamatu lõpus.

Joonis 24. Jaapani talupojad istutavad peenral kasvatatud noort riisi. Leidke muldvall, mis eraldab kaht naaberpõldu.

mineraalväetisega, ubadest valmistatud õlikookidega ja kalaväetisega. Nad istutavad sirgeisse ridadesse lavadest võetud riisitaimekesed, muldavad neid ja hoolitsevad iga üksiku taime eest. Riisisaagid on Jaapanis kõrgemad kui Hiinas ja Indias. Peale selle jaapani talupojad kasvatavad otra ja sojauba, mis riisi ja odra kõrval on tähtsaimaks toitetaimeks.

Oad istutatakse kevadel odraridade vahele. Kui oder valmib, koristatakse ta ära. Nii jääb oale ruumi kasvamiseks sügiseni, millal ta valmib. Pärast ubade koristamist põld väetatakse ja sinna istutatakse riis. Nii annab sama põld kolm korda saaki.

Põldude ja külade vahel on tervel Hondo saarel, välja arvatud ta põhjaosa, istutatud mooruspuude salad. Siidiussi-kasvatus on jaapani talupojale tähtsaks majanduse toeks.

Karjandusega Hondo saare talupojad ei tegele. Nende maalapid on äärmiselt väikesed — alla 1 ha. Jaapanlased elavad silmatorkavalt puhtais küldes: mingisuguseid jätteid

Joonis 25. Teeistandik Hondo saarel. Tee koristamine. Jaapanlased — töölised — koguvad teelehti. Mis sunnib naist tulema tööle, pisike laps seljas?

seal ei leidu. Elamud on väikesed, puust (bambusest) ja õlgedega kaetud.

Jaapani elamud ehitatakse nii, et kerge maavärin neid ei hävita, vaid ainult kõigutab: seinad on neil lahtivõetavad, toad on üksteisest eraldatud ainult vaheseinte või sirmidega; akende asemel on bambusraamistik, mis on üle kleebitud õhukese, läbipaistva, kuid vastupidava paberiga; klaasaknaid hakatakse Jaapanis ehitama alles viimasel ajal. Ahjud majades puuduvad, nende asemel on vasest või savist kolded hõõguvate sütega; neil keedetakse riisi ja teed. Mööbel puudub majades — jaapanlased istuvad ja magavad rohust

või palmilehtedest punutud mattidel. Majasse astudes võtavad jaapanlased jalanõud jalast, sest nad ise on puhtad, samuti ka nende toad: nad kümblevad sageli meres või kodus vannides, mis on pooltunnide kujulised ja ahjudega varustatud.

Talupojad elavad väga kehvasti, käivad puust sandaalides, toituvad viletsasti, sest nad peavad suurema osa riisist andma mõisnikule renditasuks maa eest.

Jaapani tööstus on koondunud Hondo saare lõunaossa. Siin on palju tekstiilvabrikuid — puuvilla- ja siidriide töötlemiseks. Neis valmistatakse suurel hulgal odavat, kuid euroopa kangaist madalama kvaliteediga puuvillriiet. Selle tööstuse tähtsaimad keskused on suured linnad — **O s a k a** ja **Nagoja**.

Sama Hondo saare lõunarannikul asetsevad suured sõjatööstused — kahuritehased, padruni- ja muud vabrikud, laevatehased, metallurgia- (metallisulatus-) ja masinaehitusvabrikud, eriti laialdane on elektriliste esemete valmistamine.

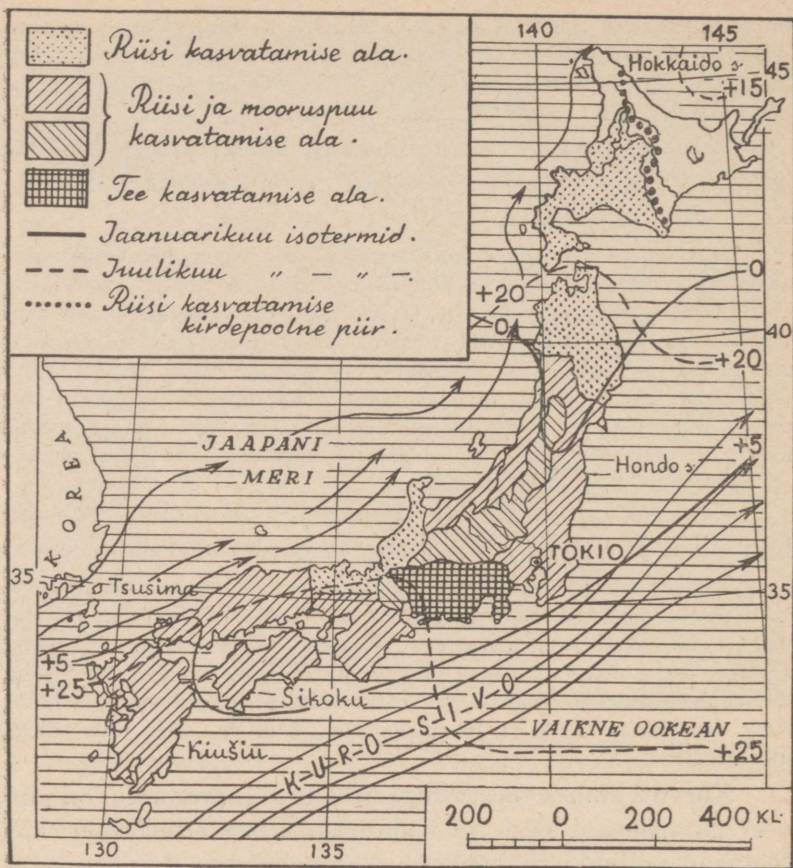
Suureks masinaehituse keskuseks on **Tokio**. See on hiiglalinn ja ühtlasi ka pealinn, asetsedes merelahe ääres.

Tokio kesklinnas on suured raudbetoonist majad, mis on ka kõige tugevamaile maavärinaile vastupidavad. Äärealades levib linn sadadele ruutkilomeetreile, koosnedes väikesist ühe-kahekordseist puust majakesist; tänavad on sirged ja puhtad, ilupuudega palistatud; linna äärtel mustavad vabrikud ja korstnad. 1923. a. maavärina ajal hävis suur osa Tokiost tõukeist ja tulekahjust, kuid on nüüd jälle täiesti üles ehitatud.

Kõrvuti suurte tööstustega Hondo lõunarannikul on siin veel tänapäevani käsi- ja kodutööstuslikke ettevõtteid, kus töötavad miljonid käsitöölised. Nad valmistavad mitmesuguseid kauneid esemeid: vihma- ja päevavarje tugevast jaapani paberist, lehvikuid, kübaraid, lakeeritud karbikesi, portselannõusid. Neid saadusi veetakse koguni välismaile. Kodutööstuse keskuseks on **Kioto**.

Masinad käivitatakse paljudes tööstustes ja vabrikuis elektrivooluga, mis tuleb siia mägedest, kus jõgedele on ehitatud jõujaamad. Ka rongid liiguvad mitmel pool elektrijõul.

Jaapani sadamaisse tulevad kümned suured ookeanilaevad — jaapani, ameerika, inglise või muu päritoluga; need kas toovad puu-

Joonis 26. Kultuurtaimede kasvatusalad Jaapanis. Näidake riisi ja puuvilla põhjapiir. Kus kasvatatakse kõige enam teed ja mooruspuid?

Miks ei kasvatata teed Hokkaido saarel, aga riisi kasvatatakse?

villa, kivisütt, metalle, ube või viivad ära kangaid ja toorsiidi. Jaapani laevad, nii suured kui ka väikesed aurikud, purjelaevad ja mootorpaadid, veavad mitmesugust kaupa laiali linnadesse ja küladesse, mis asetsevad mererannikul.

Harjutusi kaardil. Milliseid teravilju ja puid kasvatatakse Hondo saarel? Millised linnad asetsevad ta rannikul?

Peamisi jooni majandusest ja poliitilisest olukorrast.

Veel hiljuti — eelmise sajandi keskel — oli Jaapan feodaalne maa, kus pärisperemeesteks olid feodaalid — suurmaaomanikud (igäühel neist oli oma piirkond), kelledele kuulusid talupojad. Need suurmaaomanikud olid nagu väikesed tsaarid oma maa-alal. XIX sajandi teisel poolel hakkas Jaapanis kiiresti arenema kapitalism. Sellest ajast alates on seal ehitatud arvukalt vabrikuid, tööstusi, kaevandusi, raudteid, aurikuid jm. Tänapäeval on Jaapan kapitalistlik maa, kuid siiski veel märgatavate feodaalkorra jäänustega. Enam kui pool maast kuulub Jaapanis mõisnikele ja suurtalunikele. Talupojad on enamuses maata ja rendivad maad mõisnikelt või evivad väikesi maalapikesi (kuni 0,5 ha).

Valitsevaiks klassideks tänapäeva Jaapanis on kodanlus ja mõisnikud. Riigivormiks on — mõisnik-kodanlik monarhia (ainuvalitsus). Riigi eesotsas on keiser (mikaado), kes määrab ministrite nõukogu. On olemas ka parlament, kuid sel ei ole suurt mõjuvõimu. Kõrvuti sellega evivad riigis suurt tähtsust sõjaväelased, kes sunnivad Jaapanit sõdade ja vallutuste teele. Töölisliikumine on vihaselt jälitatav. Kommunistlik partei töötab põranda all.

Jaapanis on kõige enam arenenud tekstiiltööstus. Puuvillase riide tootmises võistleb Jaapan Inglismaaga teise koha pärast maailmas. Jaapani odavad kangad veetakse välja Hiinasse, Indo-Hiinasse, Indiasse ja paljudesse teistesse maadesse, kus need võistlevad inglise ja ameerika omadega.

Jaapani kaubad on väga odavad selletõttu, et tööliste palgad Jaapani tööstustes ja vabrikuis on väga madalad, tööpäev 12—14 tundi pikk ja puhkepäevi on kuus ainult üks.

Enamik tekstiiltööstuste töölisist on noored naised ja lapsed. Nad elavad kasarmuis ja peavad mitu aastat töötama kapitalistidele õigusetu töö juurest lahkuda. Enamik naistöölisist on kehvikute tütreid, keda vanemad, selleks et tasuda võlga, müüsid mitmeks aastaks vabrikusse tööle.

Joonis 27. *Fudžijama tulemägi* — Jaapani kõrgeim mägi. Ülesvõte on tehtud suve algul, kui lumi ta tipul pole veel sulanud. Esiplaanil mõned jaapani mehed. Jaapani taluopegi.

Metallide töötlemine on Jaapanis hulga vähem arenenud kui Saksa- või Inglismaal. Rauamaagi- ja koksikõlvulise kivisöe puudumise tõttu veab Jaapan rauda sisse. Samuti ostab ta ka valmismetalle. Jaapanis on are-

nenud masinate ehitus, eriti elektri alal nende masinate ja seadeldiste valmistamine, mis on vajalikud raudteede ja vabrikute elektrifitseerimiseks.

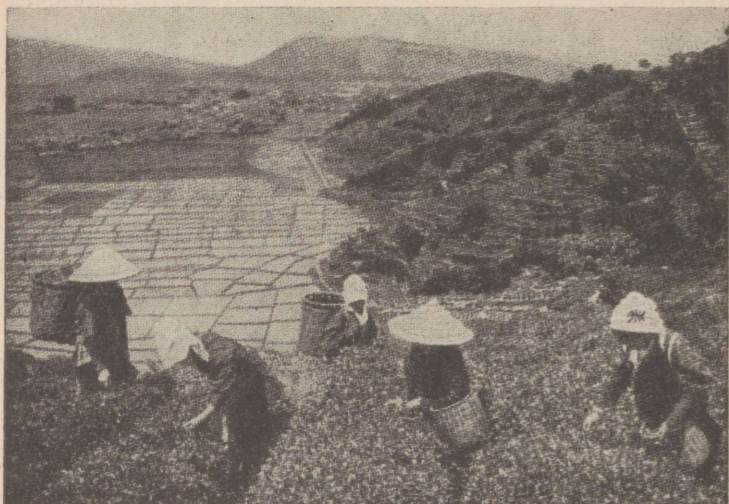
Üldise tööstuse arengu poolest pole Jaapan kaugeltki Saksa- või Inglismaa tasemel. Jaapani tööstusis on vähem masinaid ja paljud tööd tehakse käsitsi. Kui võtta kõik Jaapani aasta jooksul valmistatud tööstustooted, siis moodustavad need ainult ühe kuundiku Saksa tootest. Suuresti arenevad praegu sõja- ja keemiatööstus.

Põllumajandusel on Jaapanis tähtis osa. Sel alal tegutseb enam inimesi kui tööstuses. Kuid see on väikemajandus ja on tehniliselt maha jäänud.

Talupojad harivad väikesi mõisnikelt renditud maa-lapikesi, millede rendihind on nii suur, et sageli tuleb ära anda üle poole saagist; nad on väga vaesed ja elavad pool-näljas, süües odrakörti, kartuleid ja juurvilja, riisi aga ainult pühade puhul: peaaegu kogu saak läheb rendi ja maksude maksmiseks. Jaapani talupoegadel puuduvad põllu-töomasinad, samuti ka kariloomad; pinnast harivad nad kõblaste ja labidatega.

Suureks toeks Jaapani talupojale on siidiusi-kasvatus. Siidi tootmises on Jaapanil maailmas esikoht ja siid on ka Jaapani peaeksportaine. Kuid maailma majanduskriis alandas siidi hinda, mis omakorda suurendas Jaapani talupoja vaesust. Samal ajal $\frac{4}{5}$ kogu Jaapani maast seisab üles harimata. Jaapani praeguse ühiskondliku korra ning põllumajanduse madala tehnika juures ei suuda jaapani talupojad nende mägede nõlvul olevate maadega midagi peale hakata.

Väljapääsmatu viletsus sunnib jaapani talupoegi lah-kuma küladest ja otsima teenistust linnades, kuid ka seal nad ei leia endale tööd. Selle tagajärjel areneb talupoegade hulgas revolutsiooniline meeleolu.

Joonis 28. Riisipõllud piki orgu Hondo saarel. Väikesed põllud on üksteisest eraldatud muldvallidega. Oru esinõlval töötavad jaapani naised teepõõsaste vahel. Ütelge, kust tuleb vesi riisipõldude niisutamiseks?

Metsamajandus on Jaapanis heal järjel; riigi metsad on jaotatud lankideks, mis on metsavahtide järelevalvel; raiekorralduse tagajärjel metsade pindala ei vähene.

Jaapani ümbruse mered on ülirikkad väärtuslikest kaladest. Siin püütakse lõhe, heeringaid ja turska. Kõige rikkamad kalapüügikohad on Sahhalini lõunarannikul. Seal valmistavad jaapanlased heeringaist väetusainet riisipõldude jaoks. Jaapanlased rendivad ka NSV Liidu valitsuselt kalastusalasid Amuuri suudmes ja Kamtšatka rannikul. Kõikjal Jaapani saarte rannikuil levivad kalurite asulad. Peale kalade püütakse siin ka krabisid (merivähke), tiguseid, holotuure ehk merikurke, s. o. mere okasnahkseid, kes sarnanevad ussidega ja kellest keetmise ja kuivatamise teel

Joonis 29. Heeringaist kalaväetise valmistamine Lõuna-Sahhalinis. Katlais keedetud mass asetatakse puust pressi alla (selle juures seisab kolm töolist). Pressi alt tuleb välja valmis väetis, mis läheb põllurammuks.

valmistatakse toiduks kõlvulist trepangi, samuti kogutakse ka merikapsast — söödavaid vetikaid.

Oma kalapüügi suuruselt on Jaapan esimene riik maailmas. Tuhanded jaapani laevad — purjekad, mootorid ja aurikud — künnavad Vaikse ookeani rannikumeresid ja püüavad välja peaaegu kolmandiku sellest, mida püütakse üldse kogu maailma meredest. Kaks miljonit jaapanlast tegeleb kalapüübiga. Peale selle tegutsevad saja tuhanded töölised kalakonservimis- ja väetusainetööstustes. Kala asendab jaapani rahvale liha, ja kalaväetist läheb peale põllu ka keemiatööstusse.

Jaapani kaubalaevastik on suuruselt kolmas maailmas.

Enamik kaubaaineist Jaapanis veetakse laiali mereteel. Peale selle veavad jaapani laevad kaupu Hiinasse, Indo-Hiinasse jm. Jaapani raudteede võrk on hõre — palju lühem kui Inglismaal; teed on kitsarööpmelised, 1,07 m laiad. Meil NSVL-s on nende laius 1,44 m.

Harjutusi kaardil. Näidake riisi kasvatusala põhjapiir Jaapanis. Milliseis Jaapani osades on kõige enam mooruspuid?

Jaapani omandid ja ettevalmistus uuteks vallutusteks.

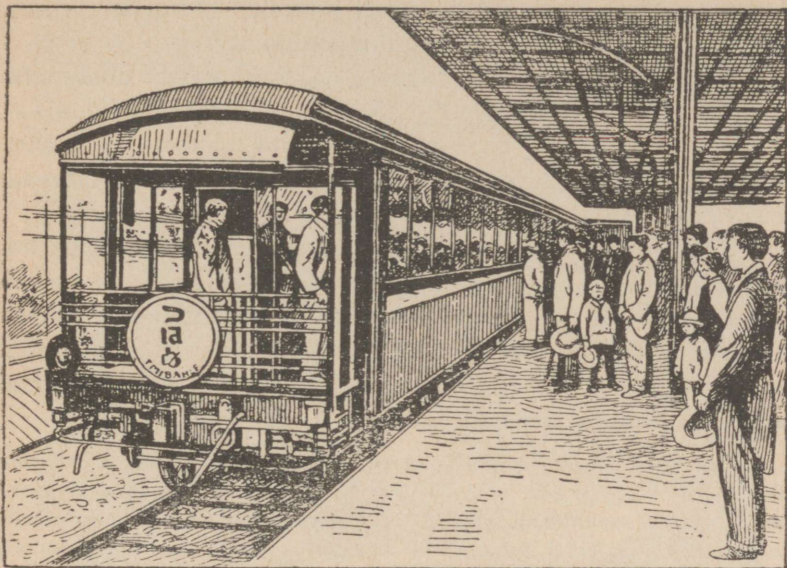
Jaapan on imperialistlik riik. Ta on vallutanud rea asu- maid Vaikse ookeani rannikuil. Kõige suurem neist on **Korea**, mis asetseb Aasia mandril.

Korea on 19 milj. elanikuga suur maa, mis ületab pindalalt Inglismaa. Korea põhjaosas on suured maa-alad kaetud mägede nõlvul kasvava metsaga. Korealased tegelevad põllundusega: kasvatavad riisi, ube ja puuvilla. Korea tähtsaim linn on Sõul.

Teine tähtis Jaapani asumaa on **Formoosa** (Taivan) — saar Hiina kaguranniku lähedal.

Formoosa saar on kaetud troopiliste metsadega, kus kasvavad kampripuud; rannikuil on asutatud riisi-, suhkruroo- ja teeistandikud; need kuuluvad jaapani kapitalistidele. Mõned Jaapanile mittealistunud Formoosa suguharud on sõjalise jõuga surutud malaariaohtlikesse soodesse.

1905. a. Jaapan, võites sõjas tsaristliku Venemaa, ühendas oma omanditega ka **Sahhalini (Karafuto)** saare lõunaosa ja Liaotungi poolsaare tipu. Siin asetseb Jaapani sadam Dairen. Siit algab Lõuna-Mandžuuria raudtee, mis samuti kuulub Jaapanile. Toetudes sellele raudteele vallutasid Jaapani imperialistid osa Hiinast — Mandžuuria. Tänapäeval Jaapan peab vallutussõda Hiinaga ja samal ajal valmistub kallaletungiks NSV Liidule. 1938. a. suvel Jaapani samuraid tungisid Hassani järve piirkonnas NSVL territooriumile, kus said hävitava löögi meie võimsa Punaarmee vägedelt ning heideti tagasi Nõukogude piirilt.

Joonis 30. Elektrirong — ekspress „pääsuke“ — Jaapanis. Miks on Jaapanis tänapäevani säilinud riksad?

India.

Pindala — 4685 tuhat km². Rahvaarv 370 milj. inimest.

Suurus, asend ja liigestus.

India asetseb Hindustani [Ees-India] poolsaarel, Hindustani madalmikul ja Himaalaja mäestik. Kuni viimase ajani India koosseisu kuulus ka Birma, kuid nüüd ta on eraldatud eri asumaaks.

Pindalalt on India võrdne umbes poole Euroopaga. Ta asend India ookeanis on soodus nii ühele poole — Lääne-

Aasia ja Euroopaga (läbi Suessi kanali) — kui ka teisele poole — Ida-Aasia, Hiina ja Jaapaniga.

India rannik on vähe liigestatud, kuid sellest hoolimata on siin soodsaid sadamaid: läänes — **Bombay**, idas — **Kalkutta**. India naabruses **Tseiloni** saarel on tähtis sadam **Colombo**, kus ristlevad mitmed India ookeani läbivad teed.

Mandri poolt on India aga peaaegu täiesti ära lõigatud kõrgmäestikega oma naabermaadest. Teed Indiasse meie Liidust lähevad üle kõrge Hindukuši (Afganistanis) mäestiku või läbi maailma kõrgeima kiltmaa Pamiiri, kus India ja NSVL vahel on ainult kitsas riba maad (umbes 40 km lai), mis kuulub Afganistanile.

Harjutusi kaardil. Millised mered piiravad Indiat? Millised mäestikud? Kus läbib Indiat vähipöörijoon? Mõõtke ära vahemaa Kalkuttast, Gangese suudmes, Karatšini, Induse suudmes, ja leidke Euroopas linnad, mis asetsevad teineteisest niisama kaugel. Nimetage Indiat piiravad riigid ja leidke koht, kus India on NSV Liidule kõige ligemal.

Peamisi jooni loodusest.

India põhjaosas asetseb **Himaalaja mägismaa**, mille pikkus on üle 2400 km ja mille pindala ületab Euroopa Alpe 13-kordselt. Himaalaja nelikümmend tippu tõusevad kuni 7000 ja enam m-ni. Igilume piir on Himaalajas 5000—6000 m kõrgusel (Alpides umb. 3000 m kõrgusel) ja kõik mäeharjad on kaetud igilumega. Sellest tekivad hiiglaliustikud, mis laskuvad orgudesse 3000—4000 m kõrguseni; mõned Himaalaja ja Karakorumi jääliustikud ületavad suuruselt kaugelt Euroopa jääliustikke.

Himaalaja jalamil levivad kitsa ribana troopilised soised tihnikud — džunglid. Need on nii tihedasti kaetud roostiku ja bambusega ning põimitud liaanidega, et seal edasi liikuda on sageli võimalik ainult kirve abil.

Joonis 31. Vaade Himaalaja mäestikule lõunast. On näha Himaalaja kõrgeim tipp Mount Everest (8882 m) igilume ja jääliustikuga.

Džungleis elutsevad arvukad kirjusulised linnud ja tiigrid, kes kuni tänapäevani leiavad endale soodsaid varjupaiku bambuste ja puude vahel, mis kaetud lianidega, metssead jne. Õhk on täidetud putukaist — malaaria sääsed, siristavad tsikaadid ja öösi — lendavad

jaanimardikad. Veel hiljuti oli džungleis metsikuid elevante ja ninasarvikuid, kuid nüüd nad on peaaegu hävinud. Džunglid katavad mitte ainult soisi tasandikke, vaid tõusevad ka eelmäestikesse 500—800 m kõrguseni, kus pinnas on tugevasti niisutatud põhjavetest.

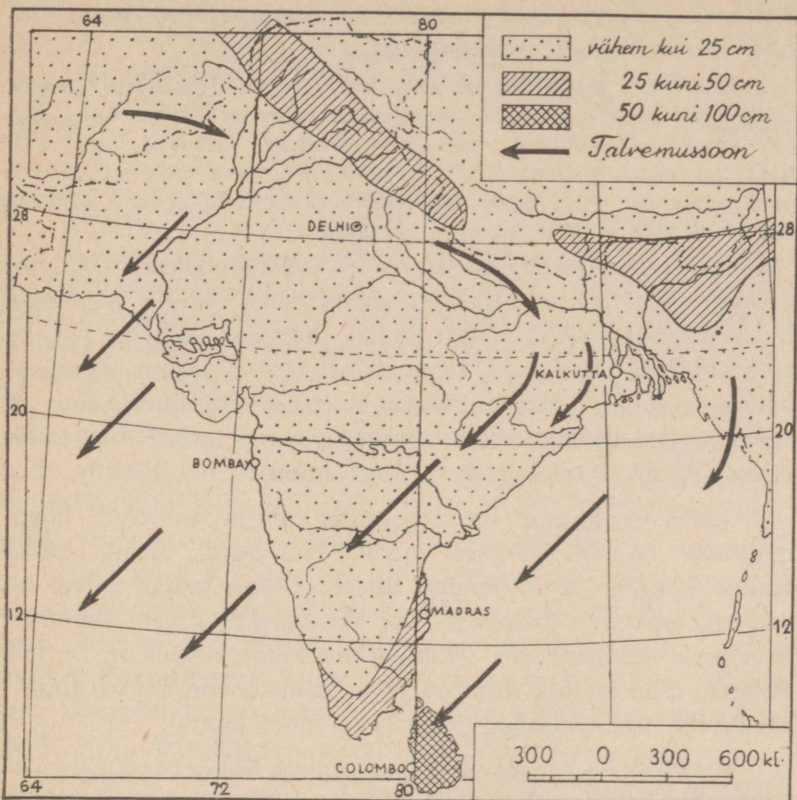
Troopikametsad tõusevad üles mööda Himaalaja nõlvu ning lähevad siis üle sega- ja okasmetsadeks. Lääne-Himaalajas, kus sademeid on vähem, näiteks Induse allikail, on metsi vähe ja seal on rohkesti pöösastega kaetud mäginiite.

Joonis 32. *Suvmussoontuuled (maist oktoobrini) ja sademed Indias. Kuidas mõjutavad Himaalajad mussoonide suunda?*

Piki Himaalaja jalamit levib suur Hindustani madalmik, mis on tekkinud endisaegsest mereväinast, mille on setetega täitnud **Induse, Gangese ja Brahmaputra** jõgi koos oma lisajõgedega. Need setted koosnevad peenimaist savi- ja liivaosakesist.

Üle selle madalmiku Karatšist Kalkuttani ei leia me kusagil ühtki kivi kohedate jõesetete hulgas. Pealt on setted kaetud punakas-kollaste või kastanpruunide viljakate pinnastega, mis sajandite jooksul on tekkinud jõesetteist.

Joonis 33. Talvemussoonitruuled (novembrist aprillini) ja sademed Indias. Kuspool Indias on vähe sademeid nii suvel kui talvel?

Brahmaputra moodustab koos Gangesega ühise hiigla-delta, mis tungib kaugele Bengali lahte.

India lõunaosas asetseb **Dekhani** kiltmaa — suur lame tomlava. See koosneb ürgseist kristalseist kivimeist ja kohati, nagu loodeosas, on kaetud ürgsete tulemägede tardkivimeist — mustadest astangulistest basaltporfööri-dest, mis kujutavad musti tasandikke. Kõiki neid kivimeid

katavad pealt viljakad pinnased — punamuld või must pinnas, mis sarnaneb mustmullaga.

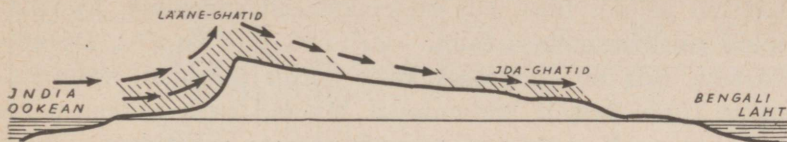
Terve see tomlava tol ajal, kui tekkisid Himaalaja kurrud, tõusis oma lääneservaga. See serv, kohati ulatudes 2700 m kõrguseni, on tuntud Lääne-Ghatide nime all. Need Ghatid laskuvad järsunõlvalliselt merre ja madalduvad laugelt idasuunas, kuhu voolavad ka Dekhani suuremad jõed. Need jõed voolavad sügavais ja laius orgudes, läbistades idas kiltmaa serva — Ida-Ghate.

India on rikas m a a p õ u e v a r a d e poolest. Dekhani kristalsete kivimite hulgas leidub mitmeid metalle ja maake, kuid vähesel hulgal, nagu kulda, hõbedat, seatina ja ka teemante. Dekhanis ja tema põhjajalami juures Gangese suudmes on kivisütt; naftat on leitud ainult ühes kohas ja sedagi mitte Indias eneses, vaid Birmas — Indo-Hiina naabruses. Birma kuulub samuti Inglismaale.

India kliima on troopiline, välja arvatud kõrgmäestike nõlvad. Koguni talvel, jaanuaris, tõuseb päike Indias kõrgele ja soojendab nii, et Põhja-Indias talvel on niisama soe kui Prantsus- või Saksamaal suvel. Jaanuari keskmine temperatuur Hindustani madalmikul on $+25^{\circ}$. Sademeid on Indias väga palju ja neid toovad s u v e m u s s o o n i d, mis puhuvad juulist oktoobri lõpuni.

Kevad on Indias palav ning kuiv. Pinnas lõhkeb ja tekitab hulga tolmu. See tõuseb õhku ja siin hõljudes kuumeneb ning suurendab üldist palavust. Kuid madalrõhu mõjul Kesk-Aasias ja India põhjapoolseis tasandikes algab suvine edelamussoon. See haarab kuni 4 km paksuse õhukihi, mis on India ookeani niiskusest küllastunud ja see pärast, tõustes Dekhani kohale, algavad suured vihmasajud tugeva ja sagedase äikesega.

Pilved katavad taeva ja kihutavad kirdesse, Himaalajaisse. Siin mussoon, tõustes mööda mäestike nõlvu kõrgemale, jaheneb ning veeaurud tihenevad uuteks pilvedeks, kust rohkesti vihma sajab. Brahmaputra keskjooksul on koht, kus sademeid langeb rohkem kui kusagil mujal Maa-keral, umbes 1200 cm aastas.

Joonis 34. Sademete levik Dekhanil. Miks Dekhani keskosas on vähem sademeid kui äärtel?

Suvelmussooni jooksul kõik imbub läbi niiskusest: maharaiutud puud kattuvad kiiresti hallitusega ja mädanevad, tarbeained riknevad ruttu. Pinnase pealne kiht muutub mudaks ja sillutamata muldtee läbipääsmatuks. Inimeste enesetunne halveneb umbesest ja niiskest õhust ning palavikud suurenevad ja levivad muudki haigused.

Himaalajaid mussoon ei suuda ületada ja muudab seetõttu oma suuna, liikudes edasi loodesuunas Induse ja Satledži allikaile. Induse ja Satledži alamjooks jääb aga sademeita ja seal levib laialdane Thari poolkõrb. Dekhani kiltmaal on sademeid vähem kui Lääne-Ghatides.

Rahvaarvult on India, võrreldes teiste maailma maadega, järel ainult Hiinast. Indias elab ainult veidi vähem inimesi kui kõikides Euroopa kapitalistlikes maades kokku. Enamik rahvast elab Hindustani madalmikul. Himaalaja kõrgmäestik ja Thari poolkõrb on asustatud väga hõredasti, $\frac{9}{10}$ elanikkonnast elab maal küldes.

Harjutusi tabelil¹ ja kaardil. Mitu korda India rahvaarv ületab Inglismaa oma? Näidake kaardilt tabelis märgitud India linnad. Kus algavad Hindustani madalmiku jõed? Kus asetsevad Indias kurdmäestikud ja kus massiivsed kiltmaad? Kus on Indias suured suvehimad (vt. kaart joon. 32) ja miks? Kus on neid vähe? Miks on talv Indias kuiv?

Põhja-India.

Hindustani madalmikul elab üle 200 milj. inimese, peamiselt hindud, kes on peaaegu kõik talupojad-põlluharijad. Sadade ja tuhandete kilomeetrite ulatuses laiuvad siin üles-

¹ Vt. lisa nr. 2.

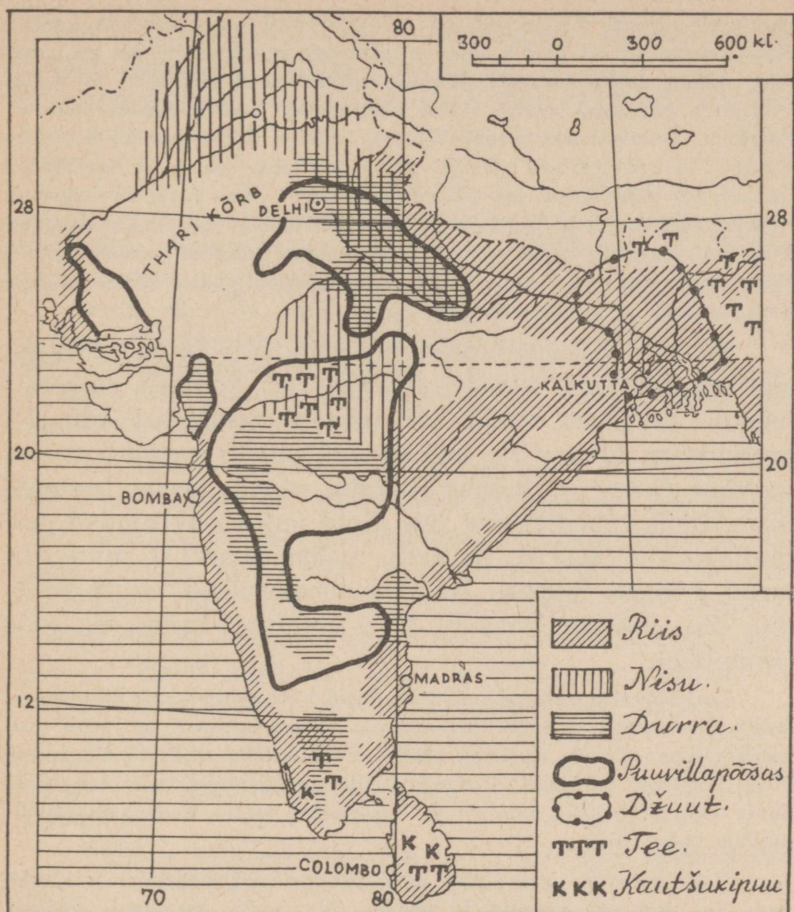
haritud põllud. Idas, kus on rikkalikult sademeid, kasvatakse niiskuselemesi taimi — riisi ja džuuti. Džuudivartest, mis on inimesest kaks korda pikemad, valmistatakse kiudu kottide kudumiseks. Hindud harivad oma põlde pühvlite poolt veetavate esiisade-aegsete sahkadega. Peale riisi ja džuudi kasvatatakse seal ka kookospalme ja banaane ning niiskeis paigus suhkruroogu.

Gangese ja Brahmaputra delta on nii niiske ja madal, et talupoegade onnid on sageli ehitatud kokkukantud ja muldvallist ümbritsetud mullakünkaile. Ühendust külade vahel peetakse paatidel ja lapsed lähevad kooli väikestes küna-des-süstades.

Hindustani madalmiku keskosas on vähem sademeid. Patna ja Benaresi linna ümbruses niisutatakse paljusid põlde kunstlikult kaevudest või jõgedest. Siin kasvatatakse riisi, suhkruroogu ja nisu; veel kaugemal läänes — Benaresi ja India pealinna Delhi vahel — põlde ei niisutata enam kaevudest, sest neis ei jätku vett, vaid Gangese ja teiste jõgede veest, mis saavad alguse Himaalaja lumiseilt harjult. Kunstlikult niisutatud põldudel kasvatatakse puuvilla ja nisu ning ainult sademeist niisutatavail — hirssi ja õlirikkaid taimi, näiteks rapsi e. õlikaalikat, mis hästi edenevad ka paraja sademete hulga juures. Kõige kaugemas loodes, **Pandžabis**, niisutatakse põlde Induse ja ta nelja suure lisajõe vetega; tähtsaim teravili seal on nisu.

Thari poolkõrb oli kuni viimaste aastateni peaaegu asustamata, kuid 1932. a. ehitas Inglise valitsus, eesmärgiga ekspluateerida hindusid, Induse keskjooksule hiiglatammi — ühe suurimaist maailmas, ja praegusel ajal ehitab kanaleid kõrve sisemusse. Niisutusele tulevais paigus võib asustada 2,5 milj. inimest. Osa kanaleid on juba valmis ja Thari ala asustamine alanud. Maatüki kasutamise ja põldude niisutamise eest võtab valitsus suurt maksu. Selle sissetuleku hankimiseks ehitatigi see tamm.

Teraviljapõllud kaugeltki ei kata tervet Hindustani madalmikku. Seal on ka palju karjamaid, kus talupojad karjatavad oma loomi: pühvleid — niiskes idas, ja küürveiseid, lambaid ja kitsi — kuivas läänes. Hindud ise elavad kas majakestes põldude vahel või külades. Külade ümbruses asetsevad karjakoplid.

Joonis 35. Kultuurtaimede kasvatusalad Indias. Näidake džuu- ja teelasid. Miks kasvatatakse riisi ja nisu eri kohtades? Näidake puuvilla-alasid.

Hindud elavad viletsais onnes ja toituvad väga kehvasti.

Hindud harivad väikesi, harilikult alla 2 ha suurusi maalappe, mis kuuluvad mõisnikele või valitsusele, ja maksavad maa eest poole saagiga. Kui nad õigeaegselt ei tasu makse, aetakse nad ära oma

maalapilt. Nende majakesed on idas ehitatud bambusest ja kaetud õlgkatusega, kuivas läänes need on ehitatud savist ja nendel on lame-
dad, samuti savist katused. Majake on tavaliselt nii väike, et nelja-
liikmeline perekond mahub õhtul hädavaevalt muldpõrandale kõrvuti
magama. Voodeid ega mööblit elamus ei ole. Terve perekond töötab
džuudi- ja riisipõldudel põlvini poris või nisu- ja puuvillaväljadel,
puhastades kõblastega reavahesid umbrohist. Kui saak on kogutud,
ilmuvad mõisnikud ja Inglise ametnikud, nõudes rendi kohest tasumist.
Pühvlite või härgadega veavad hindud poole saagist maaomanikele.
Peale selle läheb veel osa saagist poepidajaist-liigkasuvõtjaile, inglise
kaupmeestele ja nende müüjaile.

Toiduks jääb hindudele väga vähe vilja ja nad peaaegu
alatiselt nälgivad. Nende päevane toit koosneb enamasti
mõnest peotäiest riisist või mõnest nisukäkist taimeõli
lisandusega. Liha ei söö nad kunagi, esiteks seetõttu, et nad
on väga vaesed, ja teiseks seetõttu, et seda keelab brahma-
nism, Indias enimlevinud usk. Kuid mitte kõik hindud pole
brahmanistid, seal on ka palju muhamediusulisi, mituküm-
mend miljonit inimest. Ka muhamediusulised talupojad ei
söö liha peaaegu kunagi. Nad müüvad karja maksude
tasumiseks.

Igal aastal sureb miljoneid hindusid mitmesuguseisse haigusisse:
katku, koolerasse ja eriti malaariasse. Malaaria-sääsk paljuneb eriti
hästi niiskeis paigus ja riisipõllud loovad selleks soodsaid tingimusi.
Need haigused on Indias leidnud endale pesituspaiga india talurahva
suure elamistiheduse, vaesuse ja harimatuse tõttu. Koole on hindude
asulais väga vähe.

Veel enam kui haigusisse sureb hindusid näljaaegadel, mis tule-
vad siis, kui suvevihmad hilinevad. Siis India kuivemais paigus,
Industani madalmiku lääneosas ja Dekhanis, kuivavad viljad valmi-
matult, ja miljonid inimesed surevad nälga.

Hindustani madalmiku lõpmatute põldude ja hindu külaasulate
vahele tekkisid juba ammu, möödunud sajandeil, rahvarikkad linnad,
kuhu koondusid kunagi väga mitmekesised käsitöö- ja kodutööstus-
harud.

India on väga vana kultuurimaa. Siin olid
Induse ja Gangese jõel juba ammu enne meie ajaarvamist

riigid arenenud põllunduse ja mitmesuguste käsitöödega ning suurte linnadega, näiteks **Delhi**.

Muistsed hindud tundsid juba kirja. Nad leiutasid ka **numbrid**, mida hiljem nimetati araabia numbriks. Nende leiutatud on arvata-vasti ka **malemäng**. India oli kuulus kui haritud ja rikas maa, mille saadusi, näiteks kangaid, veeti teistesse maadesse. India valit-sevad klassid — mõisnikud ja vaimulikud koos vürstide-radžadega — löid Indias rahvastiku jagunemise kindlaisesse kastidesse, kes võoris-tasid üksteist.

Kaste oli palju, kuid neist tähtsamaid oli neli: brahmiinid — brahmanismi preestrid, sõjamehed, põllupidajad ja käsitöölised. Ühest kastist teise üleminek oli keelatud. Kõige alam kast — paariad — oli teiste poolt põlatud; paariail oli koguni keelatud läheneda kaevu-dele veevõtmiseks ja joomiseks.

Niisuguse eraldumise ja rahvamasside rõhumise juures India haarati kergesti välismaiste vallutajate, inglaste poolt. Nad haarasid kõigepealt tähtsaimad India sadamad ja hak-kasid vedama tollita sisse oma vabrikute saadusi, peamiselt puuvillast riidet, mis varsti välja tõrjus hindu kangrute käsitsi kootud kangad. Suur hulk hindusid-ketrajaid, kang-ruid ja muid käsitöölisi ning kodutöölisi sealjuures suri nälga. Linnad tühjenesid, nende elanike arv langes.

Paremini kui teised püsis **Delhi**, India pealinn, ja Lahore, mis raudteedega on ühendatud Kalkutta ja Karatšiga.

Delhi on iidne linn mošeedega ja ürgsete aegade mälestusmärki-dega. 200—300 aastat tagasi oli ta maailma suurim linn üle 1 milj. elanikuga. Nüüd on ta rahvaarv langenud 450 000 inimesele.

Uutest linnadest, mis Põhja-Indias on tekkinud tänu kapitalistlikule tööstusele ja kaubandusele, on suurim **Kalkutta** (1½ milj. elanikku), suurte džuudi- ja puu-villatööstustega. Ta asetseb Gangese deltas ja on sadam, kustkaudu veetakse välja džuudi-kotirriid ja džuuti üle maailma.

Karatši on sadam Induse suudme lähedal.

Simla on 2000 m kõrgusel Himaalajas asetsev mägikuurort, kuhu suvemussooni ajaks sõidavad inglise ametnikud ja kaupmehed.

Himaalaja mäestik oma ürgsete metsadega on ka tänapäeval jäänud hõredasti asustatuks.

Seal elab vähe rahvast. Mägede jalamil kasvatatakse riisi ja banaane, kõrgeimal nõlvul külvatakse otra. Kuid niisuguseid haritud maalappe kohtad harva. Loode-Himaalajas karjatatakse mägiaasadel suuri lamba- ja kitsekarju. Kitsevillast valmistatakse maailma parimaid kašmiri sälle. Kašmiri orgudesse on asutatud aiad, kus kasvatatakse viinamarju, õunu ja aprikoose. Need haritud alad ulatuvad kuni 4000 m kõrguseni.

Ida-Himaalajas ja Assamis laiuvad 1—2 km kõrgusel mäenõlvul laialdased teeistandikud, kus töötab umbes 1 milj. töölist-hindut ja hiinlast. Nad korjavad teelehti ja töötavad neid ümber vabrikuis. Need istandikud on maailma suurimad.

Ühises võitluses peremeeste-kapitalistidega neis istandikes ja vabrikuis kasvab ja areneb poliitiliselt mitmemiljoniline proletariaat.

Harjutusi kaardil. Kus kasvatatakse Põhja-Indias riisi ja džuuti? Kus kasvatatakse koos nisu, riisi ja suhkruroogu? Kus valitseb nisu? Kus tee?

Lõuna-India.

Lääne-Ghatid on sademeterikkad. Nende jalamil, Araabia mere rannikul, haljendavad banaani-istandikud ja aiad tugeudel väänduva piprapõõsaga. Siin levivad ka kautšukipuu-istandikud, kuigi väheulatuslikult. Kõrgemal nõlvul asetsevad kohvi- ja teeistandikud. Kuid neis mägedes on kultuurmaa alad siiski üsna väheulatuslikud. Kõik ülejäänud maa-ala on kaetud troopikametsaga, kus elutsevad tiigid, elevantid ja teised metsloomad.

Dekhani kiltmaal on kliima küllalt kuiv ja seal on vanal ajal olnud savannid. Nüüd laiuvad aga kõikjal põllud, kus kasvatatakse õlitaimi ja hirssi, mis teiste viljadega võrreldes on kuivusele enam vastupidavad.

Puuvilla ja riisi kasvatamiseks Dekhani kiltmaal on tammitatud hulk ojasid ja jõgesid ning kaevatud reservuaare, mis täidetakse ääreni veega suvemussoonide ajal ja kus hoitakse vett üsna kaua. Eriti hästi säilib vesi loodes, kus levivad muistsed basaltlaevad — porfüürid, mis on kaetud viljaka musta pinnasega. Seal kasvatatakse laialuluslikult puuvilla. Dekhani elanikkond koosneb hindudest ja mustadest draviididest, keda on umbes 60 milj. inimest. Nende elujärg on niisama vilets kui Põhja-Indias. Rendimaksud on väga kõrged ja paljud tuhanded talupojad kihutatakse maalt ära maksude mittetasumise pärast.

Tseiloni saar on õieti Dekhani killuke, kuid ta saab rohkesti sademeid nii suve- kui talvemussoonilt.

Selle saare niiskel rannikul ja soistes kohtades levivad riisipõllud, kookospalmide ja kautšukipuude salad. Saare siseosas, mägede nõlvul, on rajatud teeistandikud. Tseilonit Hindustani poolsaarest eraldavas madalas väinas püütakse tigukarpidest pärle.

Lõuna-India tähtsaimad linnad asetsevad mererannikul. **Bombay** — suurepärase looduslik sadam, on tähtis puuvilla väljaveo ja suurtööstuse keskus. Puuvillavabrikuis töötab üle 500 000 töölise.

Bombays torkavad silma töölislinnaosade vaesus ja mustus, kus hindud-tekstiiltöölised elutsevad oma peiduurkais, ning selle vastandina nende tänavate toredus, kus elavad hindu kaupmehed ja Briti valitsejad oma suurepäraseis hooneis.

Madras on sadam, mis on ehitatud inglise inseneride poolt terasest ja betoonist lahtisele mererannikule.

Colombo on sadam Tseilonis, kus peatuvad Lõuna-Aasiast mööduvad laevad.

India kui asumaa.

India on tähtsaim Inglise asumaa. Kuid kõiki inglasi kokku — ametnikke, kaupmehi, sõjaväelasi ja politseinikke — on Indias ainult umbes 300 000 inimest.

Sõjalise jõu ja politsei abil valitsevad nad relvastamata 370 milj. ulatuva rahva üle. Liitlasteks Inglise valitsusele India töötava rahva orjastamises on hindudest vürstid-radžad, mõisnikud, liigkasuvõtjad ja kaupmehed.

India talupojad kannatavad kahekordset rõhumist — nad maksavad renti ja võlga oma mõisnikele ja liigkasuvõtjaile ning peale selle on Inglise valitsuse ja kapitali surve all.

Et hoida seda suurt India rahvastikku sõnakuulmises, toetab Inglise valitsus lahkuminekuid ja eraldamisi mitmesuguste hindu usulahkude ja eri kastide vahel. Kohaliku rahvastiku suurimaks ekspluateerimiseks ja samal ajal oma sissetulekute suurendamiseks ehitab Inglise valitsus liiklemisteid ja korraldab maade kunstlikku niisutamist.

Samal ajal ei lase ta arendada Indial oma rasketööstust, eriti masinaehitust. Metallide sulatamine ja masinate tootmine puuduvad Indias peaaegu täiesti. Kivisütt leitakse Kalkuttast loodes, mangaani Ida-Ghatides. Viimast veetakse rohkesti välja Inglismaale. Indias enim-arenenud tööstus-haru on tekstiiltööstus; see on koondunud Kalkuttasse ja Bombaysse.

Valitsuslikult jaguneb India provintsideks, mis alluvad Inglise kuberneridele, ja pärismaalaste riigikesteks, millede eesotsas on hindu vürstid, kes talitavad inglise nõuandjate-residentide näpunäiteil. India valitsuse eesotsas on Inglise kindralkuberner, keda nimetatakse viitsekuningaks ja kellele alluvad kubernerid ja samuti ka radžad.

India oma mitmemiljonilise rahvaga ja suurte looduslike rikkustega tõmbab enesele ka teiste imperialistlike maade, eriti Jaapani tähelepanu. Jaapani kapital tungib üha enam Indiasse, otab sealt toorpuuvilla ja müüb sinna oma riideid ja muid vabrikutooteid. Oma ülevõimu kindlustuseks on Inglismaa loonud tugevad merebaasid: **Singapur** — idas,

Malaka väinas asetseval saarekesel, ja Aden — läänes, Bab-el-Mandebi väina lähedal.

Indias toimuvad sageli suured talupoegade ülestõusud ja samuti suured tööliste streigid tööstuslinnades. India töölisklass on pärast [esimest] Maailmasõda tugevasti kasvanud; ta koosneb miljoneist tööstustöölisist ja samuti tee-, džuudi- ja muude istandike maatöölisist. Nad kõik moodustavad ühisrinde võitluseks nii imperialistlike riikide, esmajoones Inglise imperialismi kui ka oma mõisnike ja kapitalistide vastu.

Revolutsiooniliste jõudude esirinnas sammuvad Bombay ja Kalkutta töölised, keda juhib India kommunistlik partei.

Kontrollküsimused.

1. Millist kasu saab Inglismaa Indiast?
2. Milliseid kaupu ta veab välja Indiast ja milliseid sinna sisse?
3. Miks India kodanlus töötab koos Inglise valitsusega?

Jõgede tabel.

Lisa nr. 1

Maailmajaad	Pikkus km	Jõgi- konna pindala tuh. km ²	Maailmajaad	Pikkus km	Jõgi- konna pindala tuh. km ²
1. Euroopa.			3. Aafrika.		
Volga	3700	1402	Kongo	4200	3700
Doonau	2900	817	Niilus	6400	2803
Dnepr	2139	511	Niiger	4200	2090
Don	1808	450	Sambesi	2600	1330
Dvina	1255	362	Oranje	1860	1020
Rein	1326	224	Senegal	1430	440
Elbe	1150	148			
Visla	1094	198	4. Põhja-Ameerika.		
Loire [loe: luaar] . .	1000	121	Mississippi ühes Mis- souriga	6800	3275
Oder	900	125	Mackenzie [loe: mä- kensi]	3780	1660
Rhône	760	99	St. Lawrence	3880	1250
Seine	700	78	Winnipeg ja Nelson	2400	1080
Po	670	69	Yukon	3300	860
2. Aasia.			Columbia	2000	660
Ob ühes Irtõšiga . .	5206	2946	Colorado	2000	590
Jenissei	4011	2549	Rio Grande del Norte	2800	570
Leena	4600	2582			
Jangtsekiang	5200	1800	5. Lõuna-Ameerika.		
Amuur ühes Argu- niga	4478	1937	Amazonas	5300	7000
Huangho	4100	980	La Plata	3700	3100
Indus	3200	960	Orinoco	2250	944
Brahmaputra	2800	1730			
Euftrat	2000	765	6. Austraalia.		
Sõr-Darja	2865	265	Murray [loe: mörrei] ühes Darlingiga . .	3490	910
Amu-Darja	2512	509			
Iravadi	2000	430			

Riikide tabel.

Kapitalistlike riikide pindala, rahvastik ja linnad.

Riigid	Pindala tuh. km ²	Rahva- arv milj.	Pealinnad ja teised tähtsamad linnad ning nende elanike arv tuhandeis
A. Euroopa riigid.			
1. Saksamaa	470 ¹	69	Berliin — 4300; Hamburg — 1600, ühes agulitega — 1700; Köln — 760; München — 735; Leipzig — 710; Dresden — 650; Breslau — 625; Essen — 655; Frankfurt Maini ääres — 555
2. Inglismaa ühes Põhja-Iirimaaga	244	47	London — 8600 („Suur London); Birmingham — 1250; Liverpool — 1250; Manchester — 1100; Glasgow — 1100; Sheffield — 520; Leeds — 485; Edinburgh — 465; Belfast — 420
3. Prantsusmaa . .	551	42	Pariis — 5000; Marseille — 914; Lyon — 570; Bordeaux — 260; Nizza — 200; St. Etienne — 100
4. Itaalia	310	43	Rooma — 1200; Milaano — 1100; Napoli — 860; Genua — 635; Torino — 630; Palermo — 410; Veneetsia — 260; Triest — 240; Messina — 190
5. Hispaania	503	25	Madrid — 1000; Barcelona — 1040
6. Rumeenia	245 ²	16	Bukarest — 640
7. Slovakkia	37	2,7	Bratislava — 140
8. Jugoslaavia . . .	249	15	Belgrad — 267
9. Ungari	93	8,9	Budapest — 1000
10. Belgia	30,4	8,3	Brüssel — 900; Antwerpen — 400
11. Holland	34	8,5	Haag — 480; Amsterdam — 780; Rotterdam — 600
12. Rootsi	449	6,3	Stokholm — 545
13. Norra	323	2,9	Oslo — 250

¹ Arvestatud 1938. a. piires. ² Piires kuni 1940. a. suveni.

Riigid	Pindala tuh. km ²	Rahva- arv milj.	Pealinnad ja teised tähtsamad linnad ning nende elanike arv tuhandeis
14. Taani	43	3,7	Kopenhaagen — 770
15. Kreeka	130	6,8	Ateena — 700 (ühes Pireuse sadamalinnaga)
16. Portugal	92	7	Lissabon — 600
17. Bulgaaria	103	6,2	Sofia — 290
18. Šveits	41	4,2	Bern — 110; Zürich — 315; Genf — 124
19. Soome	388 ¹	3,6	Helsingi — 293
20. Iirimaa	69	3	Dublin — 470

B. Aasia maad.

1. Hiina	10000	450— 475	Nanking — 1000; Šanghai — 3500; Hankou — 780; Peiping — 1560; Kanton — 860
2. India	4685	370	Delhi — 450; Kalkutta — 1500; Bombay — 1160; Madras — 650
3. Jaapan	382	69	Tokio (ühes agulitega) — 6000; Osaka — 3200; Nagoja — 1100; Kioto — 1100; Kobe — 910;
4. Hollandi-India .	1900	61	Bataavia — 440
5. Prantsuse Indo- Hiina	737	22	Saigon — 140
6. Türgi (ühes Eu- roopa-osaga) . .	772	16,2	Ankara — 125; Ismir (Smürna) — 170; Istanbul — 740
7. Iraan	1645	15	Teheran — 360
8. Afganistan . . .	650	7	Kabul — 80

C. Ameerika riigid.

1. USA	7839	130	Washington — 490; New York ühes äärelinnadega) — 10 000; Chicago (ühes äärelinnadega) — 4000; Philadelphia — 1900; Detroit — 1800; Los Angeles — 1400
------------------	------	-----	--

¹ Piires 12. märtsini 1940.

Riigid	Pindala tuh. km ²	Rahva- arv milj.	Pealinnad ja teised tähtsamad linnad ning nende elanike arv tuhandeis
2. Brasiilia	8500	47,8	Rio de Janeiro — 1700
3. Mehhiko	1970	19	Mexico — 1030
4. Argentiina	2800	12	Buenos Aires — 2300
5. Kanada	9500	11	Ottava — 127; Montreal — 1000
6. Kolumbia	1160	8,7	Bogotá — 350
7. Peruu	1378	6,5	Lima — 380
8. Tšiili	742	4,5	Santiago — 700
9. Venezuela	1020	3	Caracas — 135
10. Uruguay	190	2	Montevideo — 650
11. Ecuador	650	2,7	Quito — 115
12. Paraguay	420	0,9	Asuncion — 100

D. Aafrika maad.

1. Nigeeria	900	19,9	Lagos — 130
2. Egiptus	994	15	Kairo — 1200; Aleksandria — 570
3. Lõuna-Aafrika Unioon	1225	9,5	Pretoria — 100; Kaplinn — 270; Johannesburg — 350
4. Abessiinia	960	7,6	Addis Abeba — 150
5. Alžeeria	2195	7,2	Alžiir — 260
6. Inglise-Egiptuse Sudaan	2627	5,8	Chartum — 50
7. Maroko	520	5	Rabat — 50; Casablanca — 259

E. Austraalia maad.

1. Austraalia rii- kidealiit	7700	7	Canberra — 10; Sydney — 1300; Melbourne — 1030; Adelaide — 320
2. Uus-Meremaa	268	1,5	Wellington — 150

NSVL ja kapitalistlikud maad.

M a a d	1913. a.	1929. a.	1932. a.	1938. a.
---------	----------	----------	----------	----------

I. Kivisöetoodang (miljoneis tonnides).

1. USA	517	552	326	352
2. Saksamaa	277	337 ¹	228 ¹	380 ¹
3. Suur-Britannia	292	262	262	232
4. NSVL	29	42	65	133
5. Prantsusmaa	41	54	47	46

II. Naftatoodang (miljoneis tonnides).

1. USA	34	138	107	166,3
2. NSVL	9	15	22,3	32,3
3. Venezuela	—	20	17,1	27,8
4. Rumeenia	2	5	7,3	6,6
5. Iraan	0,2	5	6,5	10,8
6. Hollandi-India	1,5	5	5,1	7,4

III. Malmitoodang (miljoneis tonnides).

1. USA	31	43,3	8,9	19,1
2. NSVL	4,2	4,3	6,2	15,0
3. Prantsusmaa	5,9	10,4	5,5	6,0
4. Saksamaa	15,0	15,3	5,2	18,5
5. Suur-Britannia	10	7,7	3,6	6,9
6. Belgia ühes Luksemburgiga	—	6,9	4,7	4,0

IV. Puuvillatoodang (kiudu tuhandeis tonnides).

1. USA	2800	3200	—	4100
2. India	780	950	—	1075
3. Hiina	480	460	—	700
4. NSVL	200	270	—	850
5. Egiptus	310	380	—	495
6. Brasiilia	90	130	—	460

¹ Kivisüsi koos pruunsöe-toodanguga.

V. Tähtsamate maade loomade arv (miljoneis).

Veised:	Hobused:	Lambad:	Sead:
India 158	NSVL 18	Austraalia. 112	USA 44
USA 66	USA 11	NSVL . . . 103	NSVL 31
NSVL 63	Argentiina . 10	USA 53	Saksamaa . 24
Brasiilia . . 41	Brasiilia . . 7	L.-Aafrika	Brasiilia . . 22
Argentiina 33	Saksamaa . 3	Unioon . 48	Prantsusmaa 7
Saksamaa . 21	[Prantsusmaa 2,7]	Argentiina 44	Kanada . . . 4
		Briti-India 43	

Sisukord.

Aasia.

Füüsilis-geograafiline ülevaade.

	Lk.
Suurus, asend ja ranniku liigestus	3
Pinnaehitus	6
Kliima	13
Jõed ja järved	19
Taimestik ja loomastik	21
Rahvastik	27
Aasia poliitiline jaotus	29
Aasia uurimislugu	30

Riigid.

Türgi.

Asend ja peamisi jooni loodusest	34
Rannikualad	37
Kiltmaa	38
Peamisi jooni majandusest ja poliitiline kord	38

Hiina.

Asend ja piirid	40
Peamisi jooni loodusest	40
Põhja-Hiina	44
Kesk-Hiina	47
Lõuna-Hiina	48
Peamisi jooni majandusest ja poliitilisest korrast	49
Mandžuuria	54
Sise-Mongoolia ja Hiina Turkestan (Sinkiang)	55
Tiibet	55

J a a p a n.		Lk.
Asend ja ranniku liigestus		56
Peamisi jooni loodusest		58
Hondo saar (Honšiu)		60
Peamisi jooni majandusest ja poliitilisest olukorrast		65
Jaapani omandid ja ettevalmistus uuteks vallutusteks		70
I n d i a.		
Suurus, asend ja liigestus		71
Peamisi jooni loodusest		72
Põhja-India		77
Lõuna-India		82
India kui asumaa		83
Lisad		87

Vastutav toimetaja [redacted] Korrektor B. Vahi. Tehniline toimetaja H. Treumann. MB-1604. Trükikoja tellimise nr. 669. Ladumisele antud: 26. X 1940. Trükkimisele antud: 16. XII 1940. Trükitähtede arv trükipoognas: 36 tuh. Trükipoognate arv: 6. Autori arvutuspoognate arv: 5. Trükiarv: 9000 eksemplari. Paber: 56:81,5 cm. Trükikoda: „Oktoober“, Tallinn, Tartu 49, telefon 416-93.

Г. И. Иванов „География частей света — Азия“
 ГИЗ „Педагогическая Литература“, Таллин.

